

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО

Факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв
імені Валентини Волошиної
Кафедра початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: «Художньо-естетичного виховання молодших школярів на
уроках образотворчого мистецтва»

Студентки: 2 курсу, МАПДПЗ групи
Освітньої програми:
Початкова освіта. Дошкільна освіта.
Спеціальності 013 Початкова освіта
Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістр

Наумець Марії Анатоліївни

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

Казьмірчук Наталя Степанівна

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	С.3-7
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Художньо-естетичне виховання учнів початкової школи як психолого-педагогічна проблема.....	С. 8-15
1.2. Цінність образотворчого мистецтва у формуванні художньо-естетичних смаків молодших школярів.....	С.15 -25
1.3. Стан реалізації художньо-естетичного виховання на уроках образотворчого у педагогічній практиці (за результатами констатувального експерименту).....	С. 25-47
РОЗДІЛ ІІ. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА	
2.1 Педагогічні умови художньо-естетичного виховання молодших школярів у процесі образотворчої діяльності.....	С. 48-56
2.2 Методичні основи художньо-естетичного виховання учнів на уроках образотворчого мистецтва.....	С. 56-65
2.3 Методичні поради вчителям початкових класів щодо використання комп'ютерних технологій на уроках образотворчого мистецтва.....	С. 66-73
ВИСНОВКИ	С. 74-77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	С. 78-84
ДОДАТКИ	С. 85-92

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку українського суспільства особливої гостроти набувають питання формування художньо-естетичної культури особистості, її вміння сприймати, цінувати і примножувати матеріальні та духовні цінності, які за своїм змістом і спрямованістю стверджують ідеї добра і краси. Важливим компонентом художньо-естетичної культури є естетичний смак, тому успішне вирішення питань його формування має велике значення як для особистісного розвитку, так і для зміцнення ролі естетичних цінностей як носіїв культурних традицій.

З погляду сучасної педагогічної теорії та практики питання формування в молодших школярів естетичних смаків є актуальним і пов'язане з подальшим пошуком шляхів, які б утверджували в житті дітей духовні цінності, збагачували їх зміст та функціональну активність. Естетичні смаки за своєю суттю – це інтегруючі властивості людини, в яких поєднуються емоційні та інтелектуальні сили. Їх виразником є оцінна і творча діяльність, тобто особистісне відображення прекрасного в дійсності та мистецтві. Досвід наукових досліджень (Д. Джола, А. Щербо, Л. Коваль та ін.) підтверджує, що естетичні смаки молодших школярів знаходяться на початковій стадії формування. У цьому віці інтенсивно формуються як оцінні здібності дитини – сприйняття, відчуття, так і творчі – уява, фантазія, одночасно розширюються знання дітей про прекрасне. Разом з тим, художньо-естетичне виховання учнів початкових класів набуває ознак системності, вони прагнуть не спонтанно реагувати на естетичні сигнали навколишнього середовища, а знаходити між ними спільне, характерне, типове, у них з'являються власні поняття та уявлення про прекрасне, улюблені твори мистецтва.

У вирішенні актуального питання реалізації художньо-естетичного виховання молодших школярів важливого значення набуває образотворче мистецтво, оскільки цей вид мистецтва є особливою формою прояву естетичного ставлення людини до дійсності. Завдяки своїм особливостям,

образотворче мистецтво спроможне сприяти формуванню художньо-естетичних смаків, збагачувати їх зміст, розвивати функціональну активність.

Аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури з проблеми художньо-естетичного виховання молодших школярів дозволяє нам виділити такі напрями наукового пошуку: теоретико-методологічні засади розвитку естетичної освіти та виховання (А. Бойко, В. Бутенко, О. Дем'янчук, В. Кремень, О. Рудницька, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Г. Шевченко, О. Щолокова); психологічні аспекти проблеми формування естетичних смаків: художньо-образне мислення, уява, здібності, творчість у дитячому віці (Л. Виготський, Г. Костюк), сприймання простору, художніх творів молодшими школярами (Б. Ананьєв, О. Бартніков, Н. Савчук), естетичне ставлення дітей до творів живопису (О. Сисоєва), дитячий малюнок і розвиток уяви (В. Цимбулов); педагогіка та методика формування в дітей та молоді естетичної культури у процесі вивчення мистецтва і літератури (Т. Антоненко, Л. Бутенко, М. Волос, Н. Вітковська, О. Глузман, І. Гриценко, С. Жупанин, В. Ірклієнко, І. Крицька, С. Мельничук та ін.), естетичного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами образотворчого мистецтва, народознавства, народних звичаїв та обрядів (Т. Агапова, Є. Антонович, Є. Белкіна, І. Демченко, С. Коновець, В. Лихвар, Л. Любарська та ін.).

Як бачимо, проблема художньо-естетичного виховання молодших школярів розглядалася багатьма науковцями, проте в сучасній теорії та практиці початкової школи і досі існує низка суперечностей, а саме: між розумінням соціальної ролі художньо-естетичного виховання та недостатнім обґрунтуванням педагогічних умов його реалізації на уроках образотворчого мистецтва; між виявом широких естетико-виховних можливостей образотворчого мистецтва та їх неефективним використанням у практиці формування естетичних смаків учнів початкових класів; між епізодичним зверненням учителів початкової школи до проблеми художньо-естетичного

виховання учнів та необхідністю реалізації системного підходу до його реалізації. Без належної відповіді залишаються також питання про критерії та показники сформованості естетичних смаків учнів 1-4 класів, педагогічні умови реалізації художньо-естетичного виховання учнів у процесі залучення їх до образотворчого мистецтва.

Актуальність зазначеної проблеми, її недостатнє висвітлення в науковій літературі, необхідність обґрунтування теоретичних і методичних засад ефективного впровадження в початкову школу зумовили вибір теми дослідження - **«Художньо-естетичного виховання молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва».**

Об'єкт дослідження - художньо-естетичне виховання молодших школярів.

Предмет дослідження – педагогічні умови художньо-естетичного виховання молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.

Мета дослідження: виокремити та обґрунтувати педагогічні умови художньо-естетичного виховання учнів початкової школи.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети дослідження визначено такі **завдання:**

1) проаналізувати науково-методичну та психолого-педагогічну літературу з проблеми дослідження;

2) дослідити стан реалізації художньо-естетичного виховання молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва у педагогічній практиці;

3) виокремити та обґрунтувати педагогічні умови художньо-естетичного виховання молодших школярів у процесі образотворчої діяльності;

4) сформулювати методичні поради вчителям початкових класів щодо використання комп'ютерних технологій як ефективного засобу художньо-естетичного виховання молодших школярів.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз, порівняння, синтез, класифікація та узагальнення наукових джерел із проблеми дослідження; вивчення педагогічного досвіду, програмних документів; *емпіричні:* спостереження, анкетування, опитування, аналіз продуктів творчої діяльності дітей та вчителів.

Експериментальна база дослідження: дослідно-експериментальна робота проводилась на базі ЗОШ 1 – 3 ступенів №1 міста Калинівки.

В експерименті взяли участь 26 учнів 2 класу та 18 вчителів початкових класів.

Апробація результатів дослідження відбувалися шляхом виступу на:

1) Звітній науково-практичній конференції викладачів та студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв (ВДПУ імені М.Коцюбинського, березень 2020);

2) Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя» (VIII школа методичного досвіду). - Вінниця, 24-25 листопада 2020 року;

3) IV Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами» (Четверта школа технологій інклюзивної освіти) – Вінниця, 10-11 грудня 2020 року.

Наукові публікації з теми дослідження:

1. Наумець М. Стан реалізації художньо-естетичного виховання молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва. *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами* : збірник матеріалів науково-практичної конференції. Випуск 4. Вінниця, 2020. С...
2. Наумець М. Педагогічні умови художньо-естетичного виховання молодших школярів у процесі образотворчої діяльності. *Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя* : зб.матеріалів

всеукраїнської науково-практичної конференції. Випуск 7. Вінниця, 2020. С.151 - 156.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, кожен з яких складається з трьох підпунктів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Художньо-естетичне виховання учнів початкової школи як психолого-педагогічна проблема

Художньо-естетичне виховання посідає важливе місце в духовному розвитку людини. Воно впливає на гуманізацію її свідомості, активізацію культуротворчої функції, підвищення оптимістичного світосприйняття.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства особливої гостроти набувають питання формування естетичної культури особистості, її вміння сприймати, цінувати і примножувати матеріальні та духовні цінності, які за своїм змістом і спрямованістю стверджують ідеї добра і краси. Важливим компонентом естетичної культури є естетичний смак, тому успішне вирішення питань його формування має велике значення як для особистісного розвитку, так і для зміцнення ролі естетичних цінностей як носіїв культурних традицій.

З погляду сучасної педагогічної теорії та практики питання формування в молодших школярів естетичних смаків є актуальним і пов'язане з подальшим пошуком шляхів, які б утверджували в житті дітей духовні цінності, збагачували їх зміст та функціональну активність. Естетичні смаки за своєю суттю – це інтегруючі властивості людини, в яких поєднуються емоційні та інтелектуальні сили. Їх виразником є оцінна і творча діяльність, тобто особистісне відображення прекрасного в дійсності та мистецтві. Досвід наукових досліджень (Д. Джола, А. Щербо, Л. Коваль та ін.) підтверджує, що естетичні смаки молодших школярів знаходяться на початковій стадії формування. У цьому віці інтенсивно формуються як оцінні здібності дитини сприйняття, відчуття, так і творчі – уява, фантазія, одночасно розширюються знання дітей про прекрасне. Разом з тим, естетичні смаки учнів початкових класів набувають ознак системності. На відміну від дітей дошкільного віку, вони прагнуть не спонтанно реагувати на естетичні вияви навколишнього середовища, а

знаходити між ними спільне, характерне, типове. У них з'являються власні поняття та уявлення про прекрасне, улюблені твори мистецтва.

У вирішенні питань формування естетичних смаків молодших школярів важливого значення набуває образотворче мистецтво, оскільки цей вид мистецтва є особливою формою вираження естетичного ставлення людини до дійсності. Завдяки своїм особливостям, образотворче мистецтво спроможне впливати на естетичні смаки, збагачувати їх зміст, розвивати функціональну активність.

Обґрунтуванню ефективних форм і методів розвитку творчих здібностей у художньому вихованні приділяли увагу Р. Шкляр, М. Куцій, А. Аліськевич, Р. Рабинович, Л. Нікольський, Е. Крупник, В. Шацька, Л. Печко, С. Безклубенко, М. Князева та ін. У численних публікаціях українських дослідників обговорюються і пропонуються різні підходи до цієї проблеми. Однак, незважаючи на те, що ця проблема досліджується вже давно, у багатьох аспектах вона залишається нерозкритою.

Художньо-естетичне виховання варто розглядати як універсальний засіб особистісного розвитку дітей на основі виявлення індивідуальних здібностей, естетичних потреб та інтересів. Художньо-естетичне виховання дітей у контексті навчання — це один з аспектів формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного та морального здоров'я, всебічний розвиток її природних здібностей та задатків [15, с.76].

Багато дослідників ототожнюють естетичне і художнє виховання. Однак ці поняття необхідно чітко розмежовувати. В. Шацька ставить перед естетичним вихованням наступну мету: «Естетичне виховання служить формуванню здатності активного естетичного ставлення учнів до творів мистецтва, а також стимулює посильну участь у створенні прекрасного в мистецтві, праці, у творчості за законами краси» [1, с.27]. Визначення засвідчує, що автор важливе місце в естетичному вихованні відводить

мистецтву.

Мистецтво - це частина естетичної культури, як художнє виховання - частина естетичного, частина важлива, вагома, але охоплює тільки одну сферу людської діяльності. «Художнє виховання є процесом цілеспрямованого впливу засобами мистецтва на особистість, завдяки якому в учнів формуються художні почуття і смак, любов до мистецтва, вміння розуміти його, насолоджуватися ним і здатність, за можливості, творити в мистецтві». Проте, естетичне виховання набагато ширше, воно стосується і художньої творчості, і естетики побуту, поведінки, праці, відносин. Естетичне виховання формується у людини всіма естетично значущими предметами і явищами, в тому числі мистецтвом як його наймогутнішим засобом. Естетичне виховання, використовуючи для своїх цілей художнє виховання, розвивається в людині переважно не для мистецтва, а для його активної естетичної життєдіяльності. У «активізації здатності творчо трудитися, досягати високого ступеня досконалості своїх результатів праці, і духовного, і фізичного вбачає мету естетичного виховання Л. Печко» [15, с. 145]. На думку С. Безклубенка, «кінцева ціль естетичного виховання - гармонійна особистість, всебічно розвинута людина, освічена, прогресивна, високоморальна, що володіє умінням працювати, бажанням творити добро, що розуміє красу життя і красу мистецтва» [2, с. 26]. Ця мета також відображає особливість естетичного виховання як частини всього процесу виховання. Значна роль у розроблені питань формування естетичних почуттів належить М. Князевій. На її думку, якщо діти виховуються в дусі чутливості до прекрасного, збагачуються різнобічними враженнями, захоплюються різними видами художньої діяльності, то їхні спеціальні здібності розвиваються успішно і плідно. Художні враження залишаються в дитячій пам'яті надовго, іноді на все життя [3, с. 22]. Естетичне виховання повинно виробляти і вдосконалювати в дитині здатність сприймати,

правильно розуміти і оцінювати прекрасне в мистецтві й житті, а тому «в загальній теорії мистецтва, — зазначає С. Безклубенко, — естетизацією позначається спонтанний, первісно стихійний процес освоєння особистості у довкіллі, в результаті якого те, що спочатку було неприйнятним чи естетично індиферентним, зрештою набуває в її поглядах певних позитивних естетичних якостей» [2, с. 17-18].

У працях Д. Кабалевського, А. Макаренка, Б. Неменського, В. Сухомлинського, К. Ушинського наголошується, що розвивати творчу особистість і художньо-естетичну культуру важливо в молодшому шкільному віці. Відчуття краси створює особливі емоційні переживання, викликає в дитини безпосередній інтерес до життя, до мистецтва [25, с.50].

На думку науковців, формування художньо-естетичних ідеалів у дітей як частини їхнього світогляду складний і довготривалий процес. Особливо акцентує на цьому увагу В. Сухомлинський: «Емоційне й естетичне виховання починається з розвитку культури відчуттів і сприймань. Чим тонші відчуття й сприймання, чим більше бачить і чує людина в навколишньому світі відтінків, тонів і напівтонів, тим глибше виражається особиста емоційна оцінка фактів, предметів, явищ, подій, тим ширший емоційний діапазон, який характеризує духовну культуру людини» [5, с.52]. Р. Шкляр переконаний у тому, що малювання є не тільки засобом естетичної творчості, але й технічним вступом до тих чинностей, за допомогою яких можемо творити, будувати. Воно розвиває спостережливість, увагу, а також допомагає загальному технічному розвитку. Ці технічні навички дають людям можливість творити щось прекрасне [3, с.78]. М. Куцій визначає мету і завдання художньо-естетичного виховання учнів: «Виховувати естетично - значить розбудити в молоді почуття краси, здібність відчувати її, зворушуватися красою, а в кінці спостерігати красу в природі та мистецтві. Пізнання і почуття краси

позитивно впливає на інтелектуальний розвиток людини і її погляд на світ...» [6, с. 225]. Цей принцип поєднання художньо-естетичного та морально-етичного в житті людини також формулює у своїй праці А. Аліськевич [7, с. 69.]

Аналізуючи праці дослідників Р. Рабиновича, Л.Нікольського, Е.Крупник хочемо виділити те, що «зосередженість інтересів на мистецтві є обов'язковою передумовою художньо-естетичного розвитку дітей» [8, с.60]. Трансформація ставлення до художньо-естетичних об'єктів, до художніх цінностей, а також індивідуальна художньо-естетична діяльність визначають зовнішні межі естетичного розвитку особистості учнів» [16, с.105].

Г. Лабунська підкреслює, що образотворча діяльність дітей шкільного віку «...засіб всебічного і гармонійного виховання особистості дитини, засіб розвитку творчих можливостей, здатності активно, естетично... усвідомлено сприймати навколишню дійсність... включає в себе і переживання, і оцінку... і впливає на... моральний, художній, естетичний розвиток... дитини» [25, с. 250].

Аналізуючи праці Б. Ананьєва, С. Рубінштейна, Б. Юсова та інших, можемо виокремити їхню позицію: «художньо-естетичний момент діяльності надбудовується над пізнавальним, етичним і органічним моментами та включається в складні форми поведінки, в різні зв'язки з ігровою, навчально-пізнавальною, трудовою діяльністю дітей, у різноманітні форми спілкування» [8, с. 61]. Естетичне виховання гармоніює та розвиває художньо-естетичні здібності особистості, необхідні в різних сферах творчості, інтенсифікує розвиток самосвідомості, сприяє формуванню соціальної позиції на гуманістичних цінностях; гармоніює емоційно-комунікативну сферу; нівелює гостроту реакцій на стресові фактори в учнів з підвищеною чутливістю, регулюючи

їхню поведінку; розширює можливості спільної творчої діяльності та спілкування; виконує компенсаторні функції [7, с.80].

М. Берлянчик та Л. Боровікова вважають, що художнє виховання — багатовекторний вплив на особистість учня на підставі цілеспрямованого розвитку його здібності адекватно розуміти й творити самому. Таким чином, залучення дитини до мистецтва набуває статусу своєрідного енергетичного культурно-естетичного розвитку.

Як бачимо, використання основного педагогічного терміна «виховання» має наукове підґрунтя, оскільки йдеться про цілеспрямований та організований процес оволодіння основами художньої культури за умов набуття знань про мистецтво, навчання роботі з їх специфічним матеріалом і прищеплення вміння адекватного сприйняття й оцінювання ідейно-образного змісту, виду, форми, жанру різних мистецьких творів [19, с. 109].

Мета художньо-естетичного виховання полягає в тому, щоб у процесі сприймання, інтерпретації творів мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності формувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні. Загальна мета конкретизується в основних завданнях, що інтегрують навчальні, виховні й розвивальні аспекти:

- збагачення емоційно-естетичного досвіду, формування культури почуттів, розвиток загальних і художніх здібностей, художньо-образного мислення, універсальних якостей творчої особистості;

- виховання в учнів естетичного ставлення до дійсності та мистецтва, світоглядних уявлень і ціннісних художніх орієнтацій, розуміння учнями зв'язків мистецтва з природним і предметним середовищем, життєдіяльністю людини, зокрема сучасною технікою, засобами масової

інформації;

- виховання здатності сприймати та інтерпретувати художні твори, висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи свої думки та оцінки;

- розширення і збагачення художньо-естетичного досвіду, опанування художніми вміннями та навичками в практичній діяльності, формування художньої компетентності – здатності керуватися набутими художніми знаннями та вміннями, готовність використовувати отриманий досвід у самостійній діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями та власними духовно-світоглядними позиціями;

- формування системи знань та уявлень про сутність, види та жанри мистецтва, особливості художньо-образної мови мистецтв – музичного, візуального, хореографічного, театрального, екранного;

- виховання художніх інтересів, смаків, морально-естетичних ідеалів, потреб у художньо-творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні відповідно до індивідуальних можливостей та вікових етапів розвитку, формування навичок художньої самоосвіти та самовиховання.

Основою виховного впливу мистецтва на особистість школяра є навчальна діяльність, адже саме в перебігу систематичного викладання предметів художньо-естетичного циклу вчитель має змогу цілеспрямовано й систематично виявляти могутній виховний потенціал художніх цінностей, впливаючи на всіх без винятку учнів молодшого, середнього і старшого шкільного віку.

Отже, система художньо-естетичної освіти й виховання має широкий простір для вдосконалення, відродження кращих національних культурних традицій і впровадження найсучасніших інноваційних ідей. Метою художнього-естетичного виховання засобами образотворчого мистецтва в стислій, сконцентрованій формі є розвиток у дітей високих

естетичних ідеалів, формування потреб і здібностей до образотворчого мистецтва в процесі художнього осмислення світу. Відомо, що зорове сприйняття в будь-якому віці домінує над іншими. Через це важливо якомога раніше закласти фундамент для подальшого активного вдосконалення зорової системи учнів. Осмислення прогресивних ідей минулого з погляду сьогодення є необхідною передумовою всебічного розуміння дослідниками нових проблем, що постали перед наукою і практикою зі створенням національної системи освіти навчання й виховання.

1.2. Цінність образотворчого мистецтва у формуванні художньо-естетичних смаків молодших школярів

Серед видів мистецтва, здатних ефективно впливати на художньо-естетичний розвиток молодших школярів, особливе місце належить образотворчому мистецтву.

Мистецтво, яке ще з періоду середньовіччя було присутнє у житті людини, пронизує усі сфери життєдіяльності і безперечно справляє вплив на її розвиток. Сучасну людину оточують витвори образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва, архітектури і дизайну, музики, танцю, кіно, літератури та здійснюють більший чи менший вплив на формування естетичного смаку.

Любов до мистецтва необхідно виховувати в дитини з раннього віку. Розвиток художнього смаку дітей є однією із складових загального процесу її виховання. Як тільки дитина бере в руки олівець, починають працювати її зорові, рухові і дотикові аналізатори, уява, а також ті відділи мозку, що відповідають за можливість приймати рішення. Таким чином, малювання розвиває пам'ять, увагу, моторику, привчає дитину думати, аналізувати, порівнювати, уявляти, приймати рішення. Формування лексикону і зв'язного мовлення дитини теж залежать від процесу малювання, яке передає

різноманітність навколишнього світу. Прояви творчих паростків в образотворчому мистецтві приносить задоволення самим дітям. Усі діти по-своєму талановиті, кожна має творчий потенціал, який позитивно впливає на формування особи в цілому та її естетичні уподобання, зокрема.

Важливо, що процес залучення дітей до образотворчого мистецтва покращує їхню моторику, позитивно впливає на появу деяких психологічних настанов, які, можливо, стануть цінним багажем у майбутньому. Крім того, знання, здобуті в художніх школах, а саме: оптичні закони, основні правила перспективи, гармонійне поєднання кольорів та інші – не зайвими будуть і в повсякденному житті, оскільки допоможуть дитині бачити світ по-іншому, відчувати відтінки кольорів, звертати увагу на різні явища природи, і врешті, зрозуміти, що трава не тільки зелена, а кора дерева не завжди коричнева – вони навчаться змішувати і поєднувати кольори. Уява дитини розвивається дуже інтенсивно, особливо у віці від 5 до 15 років. Позбавляючи дитину молодшого віку можливості малювати навіть щось незрозуміле, ми позбавляємо її здатності фантазувати і уявляти, знижуємо можливості її творчого розвитку і, як наслідок, гасимо інтерес до мистецтва, творчої діяльності і краси в цілому.

Акцентуючи увагу на різних сторонах навколишнього світу, можна навчити дітей відтворювати це в їхніх малюнках. Так поступово формується творчий підхід, вкрай необхідний не лише при написанні картин, малюнків, інших творчих робіт, а й в повсякденному житті. На жаль, дуже часто трапляється наступне: побачивши, що дитина в ранньому віці не виявляла таланту у малюванні, з нею припиняють займатися. Це не правильно. Слід створити умови, які б дозволили їй повністю розкритися.

До особливостей мистецтва слід віднести те, що воно впливає на психіку, емоції та фізіологію людини. Як заняття з образотворчого мистецтва, так і відвідування художніх виставок, мають вплив на інтелектуальний розвиток особи, формують художній смак. Дивлячись на картину, кожен розуміє її по-

своєму, і суб'єктивне сприйняття нерідко відрізняється від авторського. Відвідування художніх виставок надає не лише естетичної насолоди, але й вимагає інтелектуальних та емоційних зусиль, оскільки аналіз картини передбачає роботу різних рецепторів, розвиває асоціативну систему – образне мислення, викликає певні почуття, формує абстрактне мислення, адже не всі витвори мистецтва зрозумілі кожній людині з точки зору візуального сприйняття, на відміну, наприклад, від прослуховування музичних творів, орієнтованих на релаксуючий ефект, де розуміння не обов'язкове.

Важливо відзначити, що образотворче мистецтво в цілому формує творче мислення та відіграє важливу роль у житті людини. І навіть якщо дитина після відвідування занять по образотворчому мистецтву не стане художником, вони залишать «культурний слід» у формуванні її особистості. Різновиди образотворчого мистецтва – малювання, аплікація, ліпка з глини й пластиліну – допомагають дитині своєрідно сприймати світ і відтворювати його в своїх творчих працях.

Образотворче мистецтво в будь-якому його прояві – це своєрідний спосіб самовираження, тому, створюючи роботи, слід сміливо передавати свої емоції та світобачення. Діти відтворюють світ не точно, не рівно, не акуратно, проте вони переносять на папір своє, індивідуальне, бачення та розуміння цього світу. Цікаво спостерігати за різницею у такій палітрі індивідуальностей. Важливо зазначити, що малювання також допомагає долати різні психологічні розлади, недуги. Художня творчість (малювання, ліпка, музика, фотографія, кінофільми, книги, акторська майстерність, і багато іншого) давно лікує депресії і неврози. Займаючись такою діяльністю, можна уникнути небажаних емоцій, вивільнити внутрішні переживання, виплеснути агресію, творчо розкритися і навіть покращити свій психологічний стан.

Однією з умов ефективного впровадження цілісної системи художньо-естетичної освіти та виховання учнів є створення естетичного середовища в навчальному закладі, відкритого до активної взаємодії з навколишнім соціокультурним середовищем. Важливим завданням сучасної школи стає створення інноваційної педагогічної інфраструктури, що охоплюватиме:

- естетику предметного середовища, в якому школярі зможуть реалізувати свої художньо-творчі здібності (естетика шкільного довкілля – картинні галереї, мистецькі світлиці, художні майстерні; сучасний дизайн шкільних інтер'єрів тощо);
- естетику соціально-педагогічного середовища (естетика шкільного спілкування і життєтворчості);
- краса міжособистісних стосунків (панування педагогічного оптимізму й віри, що кожна дитина в душі митець).

Школа із специфічним соціально-культурним середовищем у нових суспільно-економічних умовах має бути відкритою до контактів із закладами культури і мистецтв (музеями, філармоніями, театрами тощо), до взаємодії з професійними та самодіяльними мистецькими колективами і відомими митцями, більш того – вона має стати ініціатором таких контактів. Саме художньо-естетичні аспекти шкільного життя мають змогу нейтралізувати зовнішні антиестетичні впливи макросередовища, засобів масової інформації, виконувати арт-терапевтичну і превентивну функції щодо девіантної поведінки учнів [4, с. 38]. Естетичне ставлення школярів до світу, до різних видів мистецтва формується переважно під впливом стихійних факторів соціального оточення, зокрема засобів масової інформації, особливо телебачення, дисципліни художньо-естетичного циклу – музичне та образотворче мистецтво – посідають занадто скромне місце в загальноосвітніх навчальних закладах. Тому шкільна освіта у відриві від усієї системи позаурочної та позашкільної виховної роботи об'єктивно не може

реалізувати необхідний комплекс культуротворчих функцій, притаманних мистецтву [56,с. 43].

Духовний розвиток особистості – одне з найважливіших завдань сучасної освіти, вирішенню якого в системі загальної середньої освіти мають сприяти предмети художньо-естетичного циклу. Зміст предметів художньо-естетичного циклу розкриває перед учнями розмаїття жанрів і стилів українського та світового мистецтва, своєрідність вітчизняної художньої культури в контексті світових культуротворчих процесів, особливості культурних регіонів світу, основи естетичних знань. Художня культура вивчається в школі як культурологічний курс і є важливим чинником формування духовного світу особистості, її художньо-естетичного розвитку. У сучасних умовах, коли школа формує новий тип особистості, саме особистість має стати метою, а не засобом історії. Цього можливо досягти тільки за умови, якщо людина стане цілісною, різносторонньою у своїх потребах і здібностях, поєднуючи ті напрями діяльності, що сформувалися в процесі розвитку культури і складають специфічне надбання людини [52, с.45]. Важливим завданням сучасної школи є формування свідомості учнів, їх світогляду. Тут акцентується увага на вихованні почуттів, а не на абстрактному мисленні, при скерованому впливі на здатність дитини осмислено переживати все, що її оточує в житті – природу, соціальні інститути, явища культури. Ще одним із важливих завдань є формування продуктивної уяви, творчої фантазії як здатності проектувати те, що має створюватись людиною. Мистецтво – це відтворення людського життя в тих уявних, ілюзорних світах, які творить уява. Вони необхідні культурі для того, щоб люди жили в цих світах подібно до того, як вони живуть у житті – переживаючи все, що тут відбувається, і осмислюючи отриманий досвід, адже практичне життя обмежене в часі та просторі, і досвіду практичної реальності ще недостатньо для формування повноцінної людини. Однак можна прожити безліч людських життів у світах Гомера, Шекспіра,

Рембрандта, Гойї та ін. [60, с. 20]. Ось чому без мистецтва неможливо сформувати духовне багатство людини.

Отже, повноцінне викладання предметів художньо-естетичного циклу вкрай необхідне, оскільки метою їх стає цілісна людина, а не вузький фахівець. Кожен вид мистецтва відіграє у художньому вихованні особливу і незамінну роль. Аналіз досліджень і публікацій. Нинішня система навчання й виховання не завжди здатна створити відповідні умови для всебічного розвитку особистості учня. Потрібні нові підходи, що сприятимуть не лише швидкому та ефективному засвоєнню наукових знань молодшими школярами, а й формуванню естетичної культури.

Запровадження технологій навчання й виховання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах і психолого-педагогічних теоріях, здатне допомогти у вирішенні окреслених питань. Проблеми педагогічної інноватики постійно привертають увагу сучасних дослідників. Так, ідеї цілісного пізнання мистецтва простежуються в дослідженнях методологічних проблем сучасного мистецтвознавства (Ю.Афанасьєв, В.Біблер, А.Зись, В.Михальов, Л.Столович); психології художнього сприйняття (Б.Ананьєв, Л.Виготський, О.Леонтьєв, П.Якобсон); теорії формування художньої культури вчителя (Е.Абдуллін, Л.Рапацька, О.Рудницька, Г.Падалка, О.Щолокова).

Основою виховного впливу мистецтва на особистість школяра є навчальна діяльність, адже саме в перебігу систематичного викладання предметів художньо-естетичного циклу вчитель має змогу цілеспрямовано й систематично виявляти могутній виховний потенціал художніх цінностей, впливаючи на всіх без винятку учнів молодшого, середнього і старшого шкільного віку. Через кардинально новий механізм – державний освітній стандарт – визначається оптимальний, науково обґрунтований обсяг змісту освіти та виховання, необхідний для соціалізації особистості. Зміст освіти –

це соціальний досвід діяльності людства за всю історію його розвитку.

І.Лернер називає чотири основних елементи змісту освіти:

1. Знання (про природу, суспільство, техніку, історію, культуру, про засоби діяльності іт.д.).
2. Засоби діяльності (вміння, навички).
3. Досвід творчої діяльності (розв'язування творчих завдань).
4. Досвід емоційно-ціннісних відносин (досвід почуттів, хвилювання, інтересів, потреб; соціально-моральних, духовних стосунків і т.п.).

У сучасній концепції художньої освіти ці чотири компонента виступають в нерозривному єднанні, але в зворотній послідовності їхнього значення щодо художнього розвитку особистості школяра. Художній розвиток у концепції розглядається як шлях до гуманізації школи. Тому головною метою художньої освіти дітей є виховання в них естетичного ставлення до життя. Естетичне ставлення до життя – це особлива якість особистості, яка необхідна для відповідального існування людини в світі. Вона відображається в наступних здібностях: – безпосередньо відчувати себе невід'ємною частинкою оточуючого світу; – бачити в навколишньому світі своє продовження; – відчувати прихильність до іншої людини і до історії та культури людства в цілому; – усвідомлювати неутилітарну цінність всього в світі; – усвідомлювати свою відповідальність за все в житті, починаючи зі свого найближчого оточення. Розвиток саме цих якостей створює міцну основу для морального, екологічного, патріотичного та інших видів виховання.

Естетичне ставлення до світу лежить в основі мистецтва, художнього сприйняття світу людиною і може бути розвинуте в дітей у процесі викладання художніх дисциплін. Невід'ємний компонент загальної середньої освіти становить освітня галузь «Мистецтво – Естетична культура» як чинник духовнотворчого розвитку учнів, гуманізації та гуманітаризації навчально-виховного процесу. Державний освітній стандарт забезпечує

можливість неперервної художньо-естетичної освіти, що дає змогу учням продовжувати її на різних ступенях навчання і складає основу для подальшої самоосвіти та самовиховання. У початковій школі в галузі «Мистецтво» виділено змістові лінії, що охоплюють основні види мистецтв – музичне, візуальне (образотворче), хореографічне, театральне, екранне. Домінуючими змістовими лініями залишаються музичне та візуальне мистецтва, у зміст яких інтегруються елементи інших змістових ліній. Завдяки варіативності освіти реалізується можливість викладання або окремих предметів («Музика», «Образотворче мистецтво»), або інтегрованого курсу («Мистецтво»). Викладання мистецтва (предметів естетичного циклу: музика, образотворче мистецтво, література, танці, театр та ін.) має розпочинатися з дитячого садка, неперервно продовжуючись у загальноосвітній школі та у ВНЗ.

У дитячому садочку та в шестирічок у школі художній розвиток має розпочинатися з інтегрованого курсу мистецтва. В такому віці мистецтва мають стати найважливішим засобом пізнання навколишнього світу та всіх предметів. Урок як форма викладання окремих видів мистецтва можливий у другому класі загальноосвітньої школи. Завершуватися викладання мистецтва має інтегрованим курсом так, щоб ввести старшокласників у світ мистецтва та ознайомити їх зі світовою художньою культурою в цілому [57, с. 8]. Предмети художньо-естетичного циклу, а саме: уроки музики, образотворчого мистецтва мають стати засобом і джерелом розвитку дитини, основою її духовного, емоційно-естетичного та творчого удосконалення. Особливу увагу слід приділяти молодшому школяреві, тому що він оволодіває естетичною культурою, осягає життєвий зміст предметів художньо-естетичного циклу через відчуття, інтуїцію, образне мислення. Сьогодні впевнено можна стверджувати, що емоційно-естетичний розвиток є поетапний процес «переживання» різних емоційних станів, його «тренування», що забезпечує нову якість у духовному розвитку дитини [47,

с.163]. «Переживання» різних емоційних станів, його «тренування» важливі самі по собі, бо для вміння переживати твори мистецтва, оцінювати їх, спілкуватися з ними необхідні різні емоційні враження – від сприйняття природи, її краси та вміння все це творчо переробляти. Розглянемо аспекти, що дозволяють сформулювати спеціальні педагогічні передумови емоційно-естетичного розвитку дітей на предметах художньо-естетичного циклу в початковій школі: – сучасні та класичні мистецькі твори високохудожнього рівня; – постійна опора на емоційний досвід молодших школярів; – формування потреби творити [6, с. 228]. Необхідно підкреслити значення образного мислення (не виключаючи теоретичного мислення, що забезпечує в основному інтелектуальну культуру особистості), яке вимагає специфічних здібностей: тонкої чутливості, спостережливості, розвиненої уяви. Оскільки у дітей життєвий досвід невеликий і неузагальнений, то формувати в них механізм художньо-естетичного сприйняття, тобто вміння вловлювати в звуках, штрихах емоційний зміст можна лише, збуджуючи в їхній фантазії конкретні образи явищ, з якими пов'язані відповідні почуття та настрої [10, с.30].

Вчитель початкових класів повинен знати і враховувати психологічні особливості організації образотворчої діяльності дітей різного віку. Г.Кершентейнер виділила етапність, за якою відбувається розвиток образотворчої діяльності дитини:

- достадійна фаза (від 2-х до 4-х років) – це зображення каракулів, штрихів тощо;
- I стадія (від 4-х до 6 років) – виконання схематичних зображень, далеких від реальних предметів, дитина малює те, що знає, а не те, що бачить;
- II стадія (від 6 до 8 років) – виникає відчуття форми та лінії; відбувається суміш схематичного й формального, передання взаємовідношень частин, народжуються паростки зображення, схожого на дійсність;

– III стадія (від 8 до 12 років) – ступінь схожого зображення, при якому зникає схема, з'являється силует чи контур, але ще немає пластичності предмета, перспективи;

– IV стадія (від 12 до 15 років) – пластичне зображення, при якому окремі частини зображуються випукло за допомогою світлоти тіні, з'являється перспектива, передається рух [14, с.210].

Лише через мистецтво можна закласти основи художньо-естетичного сприйняття явищ навколишньої дійсності, а для цього потрібно в свідомості й емоційному розвитку дитини створити фундамент художніх уявлень, на які вона зможе покласти в подальшому навчанні. Тому вчитель має з самого початку навчання створити навколо теми уроку атмосферу радості, задоволення співучасті дітей у процесі сприйняття матеріалу та сформувати в них потребу активної творчої віддачі при виконанні практичної роботи [54, с.20]. На всіх етапах художньої освіти педагогічний процес має ґрунтуватися на психологічних особливостях віку школярів і диференційованому підході до змісту художньої освіти. Важливо розуміти те, що необхідно всім як фактор становлення особистості і світосприйняття, а що необхідно професіоналам [42, с. 14]. Власне творча робота молодших школярів має переважати над роботою зі сприйняття мистецтва, котра поступово розширюється. Загальне для всіх видів мистецтва має переважати над специфічними особливостями окремих його видів. В умовах варіативного навчання за різними програмами важливо відмітити деяку подібність поставлених завдань вивчення образотворчого мистецтва. Образотворче мистецтво в початковій школі покликане формувати художньо-образне мислення, розвивати творчі здібності та залучати до спадку вітчизняного й світового мистецтва [34, с.232]. Кожна з діючих програм показує, за допомогою яких завдань можна досягнути головної мети навчання образотворчому мистецтву, виховання естетичного ставлення до життя. Слід зазначити, що незважаючи на загальну мету освітньої системи

«Мистецтво», різні автори не мають спільної думки в концептуальних узагальненнях своїх програм. Тому вибір однієї необхідної програми серед чинних є суттєвою проблемою для вчителя початкових класів. Сьогодні набуває все більшого визнання розуміння того, що реальність світу створюється багатьма голосами культур.

Отже, сучасні загальноосвітні школи та позашкільні навчальні заклади мають стати осередками виховання справжньої духовності, плекання творчої особистості, виховання людини, яка характеризується високою емоційно-естетичною культурою. Система художньо-естетичної освіти та виховання має відкритий характер, широкий простір для вдосконалення, відродження кращих національних культурних традицій і впровадження найсучасніших інноваційних ідей.

1.3. Стан реалізації художньо-естетичного виховання на уроках образотворчого мистецтва у педагогічній практиці (за результатами констатувального експерименту)

Відповідно до мети і визначених завдань дослідження нами було проведено *констатувальний експеримент*, який мав на меті з'ясувати реальний стан здійснення художньо-естетичного виховання на уроках образотворчого мистецтва у сучасній початковій школі.

У експерименті взяли участь 26 учнів 2 класу та 18 вчителів початкових класів. Базою дослідження була ЗОШ 1 – 3 ступенів №1 міста Калинівки.

Констатувальний експеримент проходив у три взаємопов'язані етапи.

Мета першого етапу полягала в аналізі нормативних документів, зокрема Типової освітньої програми розробленої під керівництвом Р. Б. Шияна, а також підручника «Мистецтво» для 2 класу, за редакцією Л. М. Масол.

Метою другого етапу було вивчення досвіду вчителів початкових класів щодо здійснення художньо-естетичного виховання молодших

школярів на уроках образотворчого мистецтва, дослідження їх рівня готовності до реалізації художньо-естетичного виховання на уроках мистецького циклу.

Метою третього етапу було вивчення стану сформованості художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку.

Отже, на *першому етапі* експерименту для того, щоб з'ясувати, художньо-естетичний аспект спрямованості уроку образотворчого мистецтва нами було проаналізовано Типову освітню програму, розроблену під керівництвом Р. Шияна (2018). Детальне вивчення програми дало можливість зробити наступні висновки: художньо-естетичне виховання реалізується через такі змістові лінії як: «Художньо-практична діяльність» та «Сприймання та інтерпретація мистецтва»; завдання освітньої галузі «Мистецтво» передбачає розкриття творчого потенціалу особистості та стимулювання художньо-образного мислення, художніх інтересів, виховання естетичного смаку.

За новою структурою початкової школи виокремлено два цикли навчання: адаптаційно-ігровий (1-2 класи) та основний (3-4 класи).

По завершенні першого циклу здобувач освіти використовує у живописній роботі хроматичні і ахроматичні кольори; складає та розташовує на площині окремі елементи зображень у просту композицію; конструює прості композиції з художніх, природних та інших підручних матеріалів; придумує образи (фантазує) та виражає задумане знайомими засобами художньої виразності; обирає вид художньої творчості за своїми вподобаннями; вирізняє твори мистецтва, що змінюють або передають настрій.

Діти повинні навчитися розуміти значення малюнка в практичній діяльності людей і використовувати отримані навички та уміння на заняттях з інших навчальних предметів і в загальнокорисній роботі.

В Новій українській школі вчителю надається автономія у виборі форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленні та впровадженні авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед, методик компетентнісного навчання.

Нами проаналізовано підручник «Мистецтво» для 2 класу, автори Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Н.В. Очеретяна, О. М. Колотило. З перших сторінок підручника дітей зустрічають Лясолька та Барвик, з якими учні відправляються у мандри Країною Мистецтва. Система завдань забезпечує диференційований та компетентнісний підходи до навчання, індивідуалізацію освітнього процесу, містить відкриті запитання, дослідницькі завдання, пізнавальні, творчі, завдання для самостійної роботи. Автор пропонує використання таких нетрдиційних технік як: монотипія, штампування, малювання долонькою, плямографія.

Отож, результати аналізу нормативних документів показують, що урок образотворчого мистецтва покликаний стимулювати творче самовираження дитини засобами мистецтва, інтегрований курс «Мистецтво» передбачає формування естетичного смаку і розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку, засвоєння елементарних знань з галузі образотворчого мистецтва, ознайомлення з окремими творами мистецтва, пробудження інтересу і любові до цього мистецтва.

На другому етапі експерименту було проведено анкетування вчителів початкових класів, яке мало на меті дослідити ставлення учителів до проблеми формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку та виявити труднощі й перепони, які заважають вчителям формувати художньоестетичний смак дітей молодшого шкільного віку (див. додаток А). Насамперед, для нашого дослідження цікавими були відповіді респондентів на питання «Якою мірою вирішується проблема формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку

під час навчального процесу?». Так, 60 % опитаних відповіли «не вирішується достатньою мірою» та 23 % – «зовсім не вирішується». Лише 17% педагогів загальноосвітніх навчальних закладів вважають, що ця проблема вирішується успішно або достатньою мірою. Як бачимо, самооцінка вчителями стану вирішення проблеми формування художньоестетичного смаку дітей молодшого шкільного віку під час навчальної діяльності є в цілому незадовільною. Зазначимо, що відповіді на відповідні питання анкети викликали у частини вчителів значні труднощі. Наприклад, на прохання перелічити найважливіші якості, що відповідають сформованому художньо-естетичного смаку (3-4 якості), що складають ідеальний художньо-естетичний смак учня, змогли дати відповідь лише 28 % вчителів. 63 % – назвали 1-2 якості та 11 % – не згадали жодної.

Не викликає подиву, що більшість вчителів зазнали труднощі, відповідаючи на запитання «Які із названих Вами рис художньо-естетичного смаку необхідно сформувати під час підготовки у ЗНЗ?» та «Які необхідно надбати у процесі накопичення власного досвіду?». Розподіл основних рис на отримані під час загальноосвітньої підготовки та навчальної діяльності при цьому відбувався приблизно у співвідношенні 2 до 3.

Аналізуючи відповіді вчителів щодо визначення труднощів та перепонів під час формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку у навчальній діяльності, варто зауважити, що, на думку 83 % опитаних, це брак часу у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу; 80 % вважають також, що це недостатній інтерес та ініціатива з боку учнів; 92 % – зважають на відсутність методичних розробок з цього напрямку; 55 % – на обмежену можливість отримання учнями практичного досвіду фахової діяльності. Однак, незважаючи на вищезазначені труднощі частина педагогів (40 %) визнають, що використовують власний приклад оволодіння художньо-естетичним смаком для вироблення такого смаку в молодших

школярів, 46 % зазначають, що такий приклад не використовують, а 15 % – не замислювалися над цим питанням.

Реалізовувати художньо-естетичне виховання може лише той педагог, який сам має високий рівень художньо-естетичної культури, має високорозвинений естетичний смак, має достатній власний художньо-естетичний досвід, володіє необхідними засобами та методами роботи з творами образотворчого мистецтва, знає методичні особливості ознайомлення дітей з творами мистецтва. Тому, одним із завдань для вчителів початкових класів було: «Проаналізувати пейзаж І. Левітана «Березовий гай» і створити власний малюнок за програмовим музичним твором композитора М. Шух. «Весняні передзвони» (додаток Б). В основу оцінювання покладено критерії та показники, які представлено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Критерії готовності вчителів початкових класів до розвитку художньо-естетичних смаків молодших школярів

№	Критерії	Показники
1	Пізнавальний	-усвідомлення змісту основних понять образотворчого мистецтва та методики його навчання молодших школярів; -оволодіння термінологією образотворчого мистецтва, прийомами планування навчальної діяльності з образотворчого мистецтва.
2	Діяльнісний	-володіння основами образотворчої грамоти та засобами художнього вираження; -усвідомлення вікових та психологічних особливостей образотворчої діяльності молодших школярів; - володіння прийомами керування образотворчою діяльністю молодших школярів.
3	Оцінний	- глибина сприймання художньо-образної мови мистецьких творів; - усвідомлення естетичної цінності продуктів дитячої образотворчої діяльності; - сформованість критеріальної системи оцінки результатів дитячої образотворчої діяльності.

Відповідно до розроблених критеріїв та показників нами було виокремлено три рівні готовності учителів початкових класів до здійснення художньо-естетичного виховання на уроках образотворчого мистецтва: високий, середній, низький.

Високий рівень характеризують: володіння основними поняттями образотворчого мистецтва та методики його навчання; вільне та грамотне використання образотворчої термінології; грамотність зображень; яскравість та виразність створеного образу; обізнаність із особливостями дитячої художньої діяльності; орієнтація на організацію творчої атмосфери у процесі створення художніх образів молодшими школярами; усвідомлення естетичної цінності мистецьких явищ; проникнення в смисл, концептуальну сутність художнього твору; сприймання та оцінювання дитячих малюнків з усвідомленням їх художньо-естетичних якостей, врахування неповторності, щирості, емоційності дитячих суджень та малюнків при їх оцінюванні.

Середній рівень характеризують: розуміння змісту окремих понять образотворчого мистецтва та методики його навчання; використання лише найбільш поширеної термінології образотворчого мистецтва; свідомий підхід до моделювання уроку образотворчого мистецтва; використання виражальних можливостей художніх технік та матеріалів у створенні художнього образу; допущення незначних помилок у виконанні зображення; знання вікових та психологічних особливостей образотворчої діяльності молодших школярів; орієнтація на ознайомлення учнів із особливостями художньої мови образотворчого мистецтва; оптимістичне ставлення до можливості дітей відтворювати дійсність у зображеннях; розуміння естетичної цінності мистецьких явищ; виявлення особистісного ставлення та оцінних суджень щодо мистецьких творів та до результатів дитячої художньої творчості.

Низький рівень характеризують: слабка орієнтація у змісті навчального матеріалу з образотворчого мистецтва; репродуктивний підхід до

моделювання уроку; естетична непривабливість власних малюнків; примітивність зображень; фрагментарність знань щодо особливостей образотворчої діяльності молодших школярів; організація навчальної діяльності з орієнтацією на відтворення в учнівських роботах подібності до зображуваного; відсутність орієнтації щодо естетичної цінності художніх творів та несформованість особистісного ставлення до дитячої художньої творчості; сприймання та оцінювання дитячих малюнків без урахування їх естетичних якостей.

Узагальнивши дані, які були отримані в ході анкетування, результати аналізу малюнків та опису картини, можемо стверджувати, що 24% учителів належать до високого рівня, 45% - середнього і 31% до низького рівня готовності до впровадження художньо-естетичного виховання на уроках образотворчого мистецтва (рис.1.1.) На жаль, кожен третій вчитель-практик не може забезпечити необхідного художньо-естетичного впливу на вихованців.

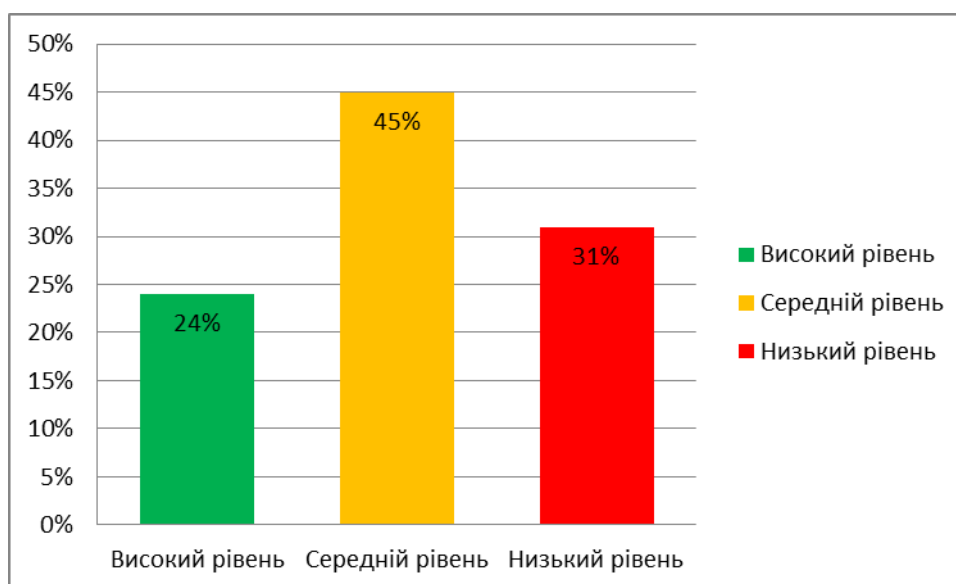

Рисунок 1.1. Рівні готовності вчителів початкових класів до художньо-естетичного виховання молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва

На третьому етапі констатувального експерименту з метою дослідження реального стану сформованості художньо-естетичного смаку нами було проведено анкетування, опитування та аналіз результатів художньо-творчої діяльності учнів.

Аналізуючи науково-методичну літературу з проблеми дослідження, ми визначились, що теоретичною основою розробки критеріїв для діагностики рівнів сформованості художньо-естетичного смаку мають виступають основні компоненти формування художньо-естетичного смаку, а саме: емоційно-ціннісний, когнітивний, мотиваційний та діяльнісно-творчий компоненти.

Водночас, в основі дослідження кожного з компонентів лежали критерії та показники, які представлено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Компоненти, критерії та показники сформованості художньо-естетичного смаку молодших школярів

Компоненти	Критерії	Показники
Емоційно-ціннісний	емоційний	<ul style="list-style-type: none"> -уміння учнів емоційно реагувати на зображення у творі образотворчого мистецтва; - уміння сприймати, читати та розуміти зміст твору; - вміння емоційно та образно висловлювати свою думку стосовно твору мистецтва, який аналізується; - уміння усвідомлювати елементарні естетичні якості твору, які роблять картину для нього привабливою; - уміння отримувати естетичну насолоду від колірною поєднання зображувальних осіб, предметів та явищ; - вміння виявляти асоціації, емоційну пам'ять, тобто у процесі оцінювання спиратися на власний емоційний досвід; - вміння вловлювати внутрішню характеристику художнього образу;

		- вміння передавати в судженнях емоційно-особистісне ставлення до сприйнятого твору мистецтва.
Когнітивний	пізнавальний	- потреба у сприйманні художніх творів; - вміння милуватися творами мистецтва; - уміння користуватися елементарними матеріалами та засобами зображувальної діяльності; - знання про закони композиційної побудови творів мистецтва та основи кольорознавства; - знання про естетику; -художньо-естетичний кругозір.
Мотиваційний	спонукальний	- інтерес до образотворчого мистецтва; - бажання вчитися основам образотворчого мистецтва; - потреба у розширенні своїх знань та умінь з образо творення; - вмотивованість до образотворчої діяльності у вільний час.
Діяльнісно-творчий	творчий	- самостійно використовує набуття знання та уміння в процесі практичної діяльності; - працюючи над власним твором мистецтва використовує як свій власний досвід так і нові елементи образо творення; - заповнює свій вільний час різними видами образотворчої діяльності; - проявляє творчість у підборі матеріалів та засобів образотворчої діяльності в процесі створення власного твору мистецтва.

На підставі зазначених критеріїв та показників нами було визначено три рівні сформованості художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку: високий, середній, низький.

Високий рівень сформованості художньо-естетичного смаку характеризується бажанням учня отримувати естетичну насолоду від творів мистецтва. У нього розвинені перцептивні навички, він розуміє естетичне значення творів образотворчого мистецтва, учень здатний адекватно сприймати й аналізувати художній твір. Дитина обізнана в історії власного

регіону, його традиціях, особливостях народного мистецтва, надбаннях матеріальної та нематеріальної регіональної культурно-історичної спадщини. Рівень характеризується високим ступенем розуміння базових категорій (культура, художньо-естетичний смак, регіональна культурно-історична спадщина); наявність ґрунтовних естетичних знань, усвідомленням важливості розуміння їх суті та високорозвиненого вміння застосовувати їх на практиці з користю для суспільства. В учнів розвинене креативне, критичне та самостійне мислення. Такий рівень художньо-естетичного смаку визначається рівновагою емоційно-ціннісного та когнітивного компонентів художньо-естетичного смаку, що виявляється в логічному викладенні естетичних суджень. Можна стверджувати про високий рівень сформованості художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку, коли учень вдало зіставляє художній образ із художнім ідеалом, має розвинене образне мислення. В учня ґрунтовні знання в різних галузях мистецтва й він проявляє стійкий інтерес до художньо-творчої діяльності. Школяр постійно прагне до всебічного естетичного саморозвитку. Означений рівень характеризується достатньо високо вираженим рівнем зацікавленості в освітньому процесі, який ґрунтується на позитивному ставленні до процесу отримання знань та позитивних емоціях від процесу спілкування з діячами культури та мистецтв.

До середнього рівня сформованості художньо-естетичного смаку ми відносимо учнів, які вміють правильно сприймати твір образотворчого мистецтва, та відчують певну складність в аргументованому доведенні власної думки щодо естетичної значущості художнього твору. Він бере участь у виховних заходах, та не проявляє достатнього інтересу та ініціативи під час художньо-творчої діяльності. Це обумовлюється бажанням не відриватися від колективу та іншими заохоченнями, а не власним бажанням до саморозвитку та отримання естетичної насолоди. Навички художньої діяльності стійкі, але творчо використовувати їх не вміє. Достатньо розвинені розуміння суті базових категорій (культура, художньо-естетичний смак,

мистецтво); наявні досить глибокі естетичні знання та середній рівень усвідомлення важливості розуміння їх суті та наявність непогано розвиненого вміння застосовувати їх на практиці з користю для суспільства, але учні не завжди знають як це зробити.

Учні з середнім рівнем сформованості художньо-естетичного смаку змінюють свою поведінку відповідно до ситуації, не завжди толерантно ставляться до оточення, до надбань культурно-історичної спадщини, хоча частіше все ж керуються у власних діях усталеними естетичними, моральними, культурними нормами. Означений рівень характеризується достатнім рівнем зацікавленості в освітньому процесі, який ґрунтується на позитивному ставленні до процесу отримання естетичних знань та позитивних емоціях від процесу спілкування з творами та майстрами образотворчого мистецтва.

Низький рівень – у молодшого школяра елементарно-фрагментарне естетичне сприйняття, відсутність образних узагальнень та асоціацій, він погано сприймає художні твори, не може дати адекватної естетичної оцінки, не здатен аргументовано довести свої естетичні уподобання. До самостійного розвитку ставиться пасивно, участі в художньо-творчій діяльності класу та школи не бере. Під час оцінки твору образотворчого мистецтва спирається здебільшого на емоційні враження. Простежується ситуативна, нестійка, не завжди самостійна творча активність, яка виявляється лише під впливом здебільшого зовнішніх, випадкових ситуативних чинників. Учень частково розуміє суть базових категорій; естетичні знання та рівень усвідомлення важливості розуміння, їх суті та вміння застосовувати їх на практиці з користю для суспільства досить поверхові. Низький рівень зацікавленості в освітньому процесі, який ґрунтується на позитивному ставленні до процесу отримання естетичних знань та позитивних емоціях від процесу спілкування з діячами культури та мистецтв.

Для того щоб дослідити спонукальний критерій ми використали методику опитування «Інтерв'ю», і поставили учням такі питання: (Додаток В)

1. Чим ти любиш займатися у вільний час?
2. Чи любиш ти малювати?
3. Ти любиш створювати власні картини чи розфарбовувати уже готові?
4. Як часто ти малюєш вдома? (раз в день, раз на тиждень, раз на декілька тижнів)
5. Якими матеріалами ти користуєшся під час малювання: кольоровими олівцями, фломастерами, фарбами?
6. Які гуртки чи секції ти відвідуєш і вільний від школи час?
7. Чи є у тебе такий власне створений виріб, яким ти пишаєшся? Розкажи про нього.
8. Чи хтось з батьків у тебе гарно малює, співає? Хто з тобою вдома любить малювати, співати?
9. Чи відвідуєш ти виставки, музеї, театри?
10. Окрім малювання яким ще видом рукотворної діяльності ти любиш займатися вдома? (аплікація, вишивка, оригамі)
11. Яких художників ти знаєш?
12. Які картини цього художника тобі подобаються?

Аналіз відповідей показав, що більшість дітей люблять творчість, але інтерес проявляють лише до одного з видів. Що стосується дозвілєвої діяльності, то можемо стверджувати, що переважно дівчатка відвідують школи мистецтв (відділ вокалу, хореографії та образотворчого мистецтва), відвідують музичні школи, гуртки «Hand Made». В той же час хлопці надають перевагу спортивним секціям. Усі молодші школярі рідко відвідують концерти, виставки. Це відбувається переважно тоді, коли їх організовує школа. Дуже мала кількість дітей люляти читати і роблять це тому, що задають в школі або змушують батьки. Не знають художників та композиторів.

З метою виявлення емоційного ставлення до мистецтва проводилась методика «Мій настрій у кольорі». (Додаток Д) Ефективність методу підтверджена низкою досліджень, де акцентується увага на зв'язку кольорів

та емоцій. Діти мали на папері відтворити власні враження від прослуховування музичних творів у кольорі, розфарбувавши квадрати у певний колір (лініями, плямами, повністю зафарбувати або створити цілу історію). Обирались пісні зі збірника М. Лисенка «Молодоці»: «Подільянка», «Ой ходила дівчина бережком».

Під час виконання завдань зверталась увага на вибір дитиною кольору та охайність зафарбовування. Про високий рівень свідчило те, що діти одразу почали малювати після прослуховування творів. Оцінювалось обрання учнем кольору (чи кольорів), відповідно до емоцій, втілених музичним образом, створення у цій кольоровій гамі художнього образу. Веселу, ритмічну пісню «Ой ходила дівчина бережком» зображували за допомогою яскравих кольорів і малювали не лише головних дійових осіб (дівчину та селянина), а й яскраву природу навколо. Лірична ж пісня «Подільяночка» відображалась у зображенні сумної дівчинки у менш яскравих кольорах. Тобто діти адекватно відображали отримані емоції в художніх образах. Такий рівень виявили лише 8% учнів. Діти з середнім рівнем виконували завдання за допомогою учителя після додаткових запитань та обговорень («Який настрій у тебе після почутої пісні?», «В яких кольорах їх можна відтворити?»). Середній рівень виявили 43% дітей молодшого шкільного віку. Про низький рівень свідчив випадковий вибір учнями кольору і втілення емоційних вражень плямами, лініями або просто іншими зображеннями (героями мультфільмів, іграшок). Цей рівень показали 49 % дітей.

З метою вивчення рівня емоційного ставлення до мистецтва та здатності до «емоційного занурення» в зміст твору, дітям пропонували висловити власне враження та ставлення до прослуханого чи переглянутого твору мистецтва. Учням пропонувалось переглянути такі твори образотворчого мистецтва: І. Рєпін «Запорожці», С. Васильківський «Весна в Україні» та «Козаки в степу» і послухати музичні твори: народна жартівлива пісня

«Грицю, Грицю, до роботи», «Ой є в лісі калина», колискова «Котику сіренький».

Високий рівень визначався, якщо учень намагався самостійно висловити власні враження від сприйняття творів. Цей рівень показали 14 % дітей. Вони пояснювали власні враження таким чином: «Мені сподобалась картина, бо на ній зображені козаки в красивому одязі. У них гарний настрій, бо вони сміються» (І. Репін «Запорожці»); «Ця картина мені сподобалась, бо зображене красиве поле, зелена трава та інші рослини, ніжний красивий колір неба. По полю на конях гуляють козаки» (С. Васильківський «Козаки в степу»); «Картина красива, але мені не подобається, що вона не яскрава», «На картині зображена весна і листочки ще не розпустились, мало трави й калюжі від снігу. Я не люблю таку погоду» (С. Васильківський «Весна в Україні»). Під час слухання музичних творів, діти з високим рівнем самостійно аналізували твір, відповідно до своїх відчуттів та настрою, який викликала музика: «Це весела музика. Під неї хочеться танцювати», «В пісні йдеться про хитрого хлопчика Гриця, який не бажав працювати» (народна жартівлива пісня «Грицю, Грицю, до роботи»); «Пісня гарна. Я уявляю як матуся колихає дитину», «В музиці чуються дуже гарні маленькі дзвіночки» (колискова «Котику сіренький»); «Пісня весела. Я уявляю себе в лісі поруч з зеленим кущиком калини» (пісня «Ой є в лісі калина»). Діти з середнім рівнем здатності «занурення» не могли самостійно пояснити образний зміст, а виконували завдання за допомогою додаткових питань вчителя. Такий рівень виявлений у 39 % учнів. Учні з низьким рівнем не виявили бажання аналізувати твори, бо такі твори їм не цікаві. Низький рівень виявлено у 47 % учнів початкової школи. Узагальнені результати проведеного дослідження відображені на рис.1.2.

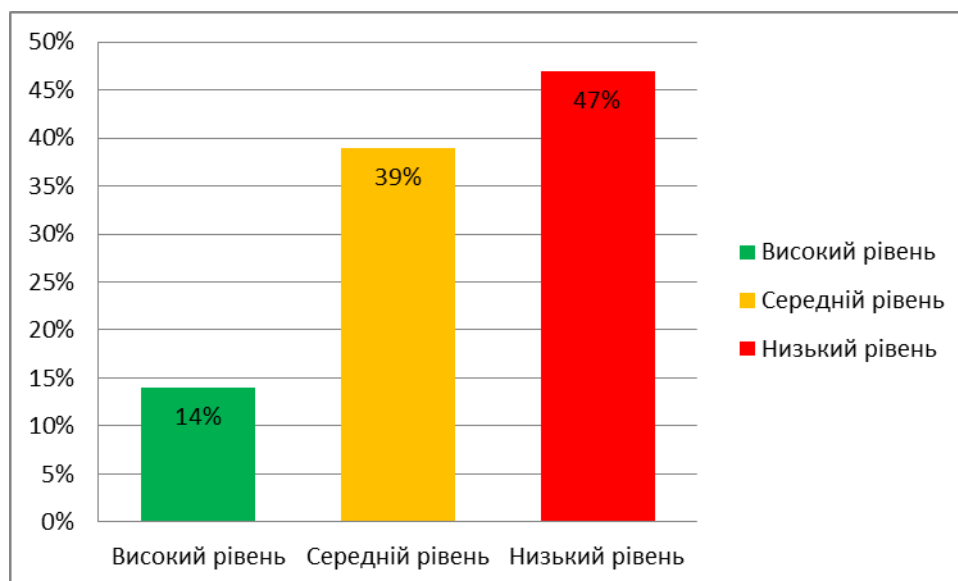

Рисунок 1.2. Рівні емоційного ставлення дітей до творів мистецтва

Для того, щоб виявити рівень творчого мислення молодших школярів нами було проведено тестування за допомогою субтесту1 Е.Торенса (Див. додаток Д). Завданням дітей було намалювати картинку, де за основу взятий вирізаний з кольорового паперу овал (колір вони обрали самостійно), та дати малюнку назву. Оцінюється лише той предмет, який був намальований на основі овальної кольорової плями. Оригінальність – самий значний показник креативності. Ступінь оригінальності свідчить про унікальність, творчий розвиток молодшого школяра.

Результати дослідження показали, що 25% робіт були високого рівня: робота має цікаву ідею, в розробці композиції активно задіяна обрана кольорова пляма, підібрана креативна назва яка показує високий рівень творчого розвитку молодшого школяра (рис.1.1.).

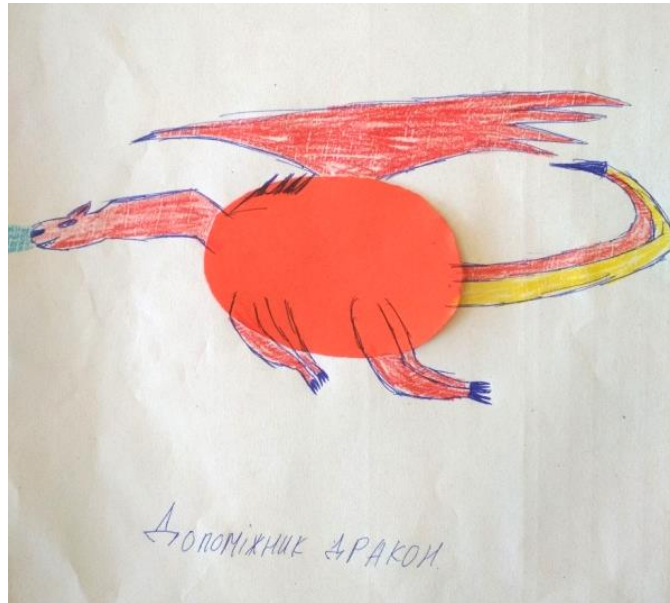

Рис. 1.3. Зразок дитячої роботи Субтест Е.Торенса «Намалюй картинку»

Для середнього рівня (41%) малюнок має цікаву задумку, обрана кольорова пляма приймає участь у композиції, але не має великого творчого навантаження. Присутній сюжет, але назва є достатньо стереотипною, не несе в собі креативності (рис.1.4.).

Рис. 1.4. Зразок дитячої роботи Субтест Е.Торенса «Намалюй картинку»

На жаль, 34% робіт низького рівня для яких характерний примітивний сюжет, обрана кольорова пляма є центром композиції, але не має виносних елементів. Креативність як у виконанні малюнку, так і в назві роботи не присутня (рис.1.5.).

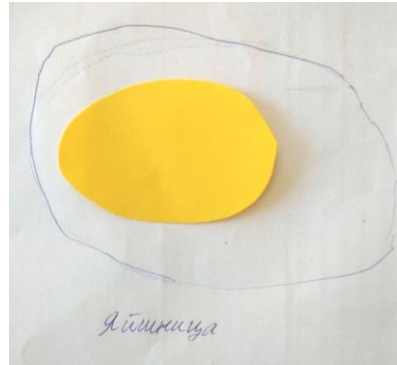

Рис. 1.5. Зразок дитячої роботи Субтест Е.Торенса «Намалюй картинку»

Крім субтесту 1, нами було проведено тестування за допомогою субтесту 2 Е. Торенса (Див.додаток Е). Завдання полягало у домальовуванні незакінчених малюнків за допомогою додаткових ліній, щоб отримати у результаті цікаві предмети або сюжетні малюнки. Потрібно було за 10 хвилин придумати таку картинку чи історію, яку ніхто інший не зможе вгадати, зробити її цікавою та доповнити новими ідеями.

Завдяки цьому тесту ми мали змогу визначити 4 показники творчого розвитку: швидкість або продуктивність, абстрактність назви, опір замиканню, оригінальність, розробленість. Швидкість характеризує творчу продуктивність людини. Абстрактність назви виражає здатність виділяти головне, здатність розуміти суть проблеми, що пов'язано з розумовими процесами синтезу та узагальнення. Опір замиканню відображає здатність довгий час залишатися відкритим новизні і різноманітності ідей, досить довго відкладати прийняття остаточного рішення для того, щоб зробити уявний стрибок і створити оригінальну ідею. Оригінальність – найбільш значимий показник креативності. Ступінь оригінальності свідчить про самобутність, нешаблонність, особливість творчого мислення. Розробленість відображає здатність детально розробляти ідеї.

У 65 % молодших школярів показник швидкості дорівнює середньому рівню творчої продуктивності, у 35 % учнів спостерігається високий рівень. Це свідчить про швидкість такого психологічного процесу як сприймання та здатності орієнтуватися у завданні.

У 77 % учнів спостерігається низький рівень здатності до абстрагування назви, що виявляється у переважанні простих заголовків, очевидних назв, що констатують клас до якого належить намальований об'єкт. Ці назви складаються переважно з одного слова. Наприклад, «Серце», «Окуляри», «Рогатка», «Вуса». 15% молодших школярів мають середній рівень здатності до абстрагування назв, адже описуючи картинки, називали назви, що змальовують конкретні властивості намальованих об'єктів, наприклад: «Ложка з супом», «Повітряний стовп», «Тенісна ракетка», «Гори Карпати» Низький відсоток високого рівня є проблемою, адже учні не вміють створювати образно описові назви. Причиною цього, на нашу думку, є малий словниковий запас та відсутність здатності до фантазування у дітей молодшого шкільного віку.

У 80 % молодших школярів спостерігається низький рівень здатності до опору замиканню. Тобто фігури замикаються швидким і простим способом, за допомогою прямої або ж кривої лінії, штриховки чи закрашування.

5 % учнів мають середній рівень, адже фігура доповнюється і деталями ззовні. Наприклад: «Гілка з листям» (рис. 1.6.), «Герб» (рис.1.7.), «Ніч» (рис. 1.8.).

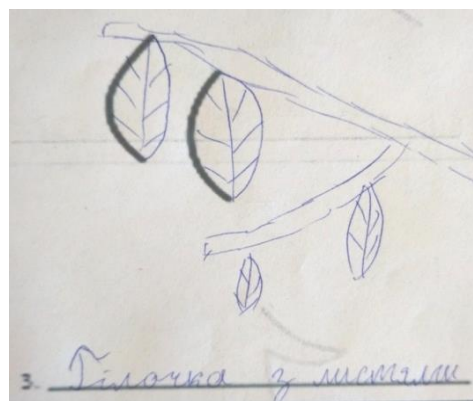

Рис. 1.6. Зразок дитячої роботи субтесту 2 Е. Торенса «Закінчи малюнок»

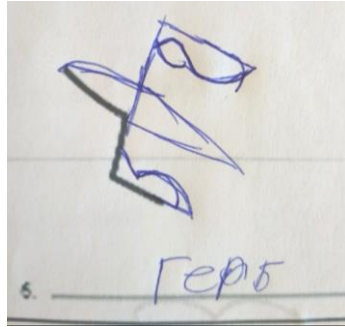

Рис. 1.7. Зразок дитячої роботи субтесту 2 Е. Торенса «Закінчи малюнок»

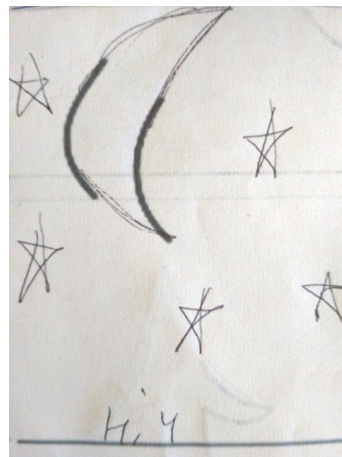

Рис. 1.8. Зразок дитячої роботи субтесту 2 Е. Торенса «Закінчи малюнок»

87% учнів здатні швидко вирішувати поставлені завдання, не шукаючи при цьому оригінальних, творчих ідей та відповідей. Така ситуація свідчить про наявні проблеми, причиною яких є стереотипність мислення.

У 72 % учнів виявлено низький рівень розвитку такого показника як оригінальність, адже вони зображували такі предмети як «Цифра», «Обличчя людини», «Буква», «Ключ», «Ялинка», «Лисиця», «Гори», «Човен», «Сходи», «Окуляри». Лише 20 % мають середній рівень, тобто виявляють творче мислення та свою несхожість. До таких робіт належать: «Ложка супу» (рис. 1.9), «Бурундук» (рис. 1.10), «Карпати» (рис. 1.11).

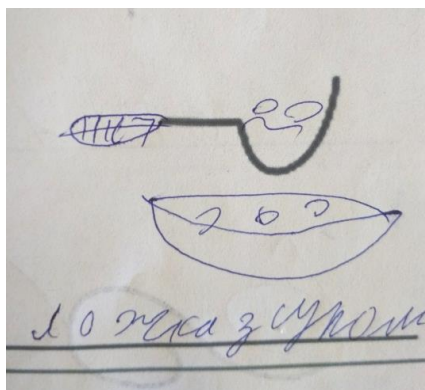

Рис. 1.9. Зразок виконання субтесту 2 Е. Торенса «Закінчи малюнок»

Рис. 1.8. Зразок виконання субтесту 2 Е. Торенса «Закінчи малюнок»

Рис. 1.10. Зразок виконання субтесту 2 Е. Торенса «Закінчи малюнок»

Високий рівень розвитку оригінальності мають лише 8% молодших школярів (рис. 1.10.), що вказує на необхідність у негайному вирішенні проблеми творчого розвитку.

Рис. 1.11. Зразок виконання субтесту 2 Е. Торенса «Закінчи малюнок»

У 72 % дитячих роботах такий показник як розробленість відповідає низькому рівню, що говорить про учнів як неорганізованих, недисциплінованих. У 22% - середній рівень, що свідчить про стереотипність мислення, середню успішність. Незначний відсоток високого рівня вказує на потребу у вихованні у молодших школярів таких якостей, як організованість, дисциплінованість та відповідальність.

Узагальнивши отримані результати по кожному показнику творчого розвитку (за Торенсом), можна зробити висновок, що 29 % молодших школярів мають низький рівень творчого розвитку, 18 % - високий рівень, а 53 % мають середній рівень (рис. 1.12.).

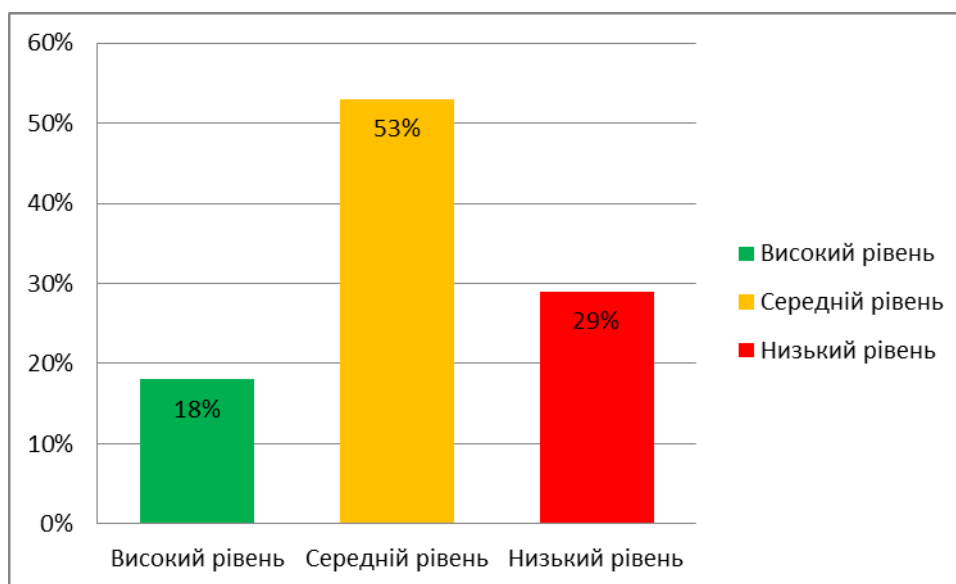

Рис. 1.12. Рівні творчого розвитку молодших школярів за результатами субтесту 2 Е.Торенса

За даними отриманими в ході опитування, спостереження та аналізу художньо-творчих робіт нами було визначено, що у 22% молодших школярів на високому рівня сформований художньо-естетичний смак, у 45% - на середньому, а в 33% - на низькому рівні. Результати подано у рисунку 1.13.

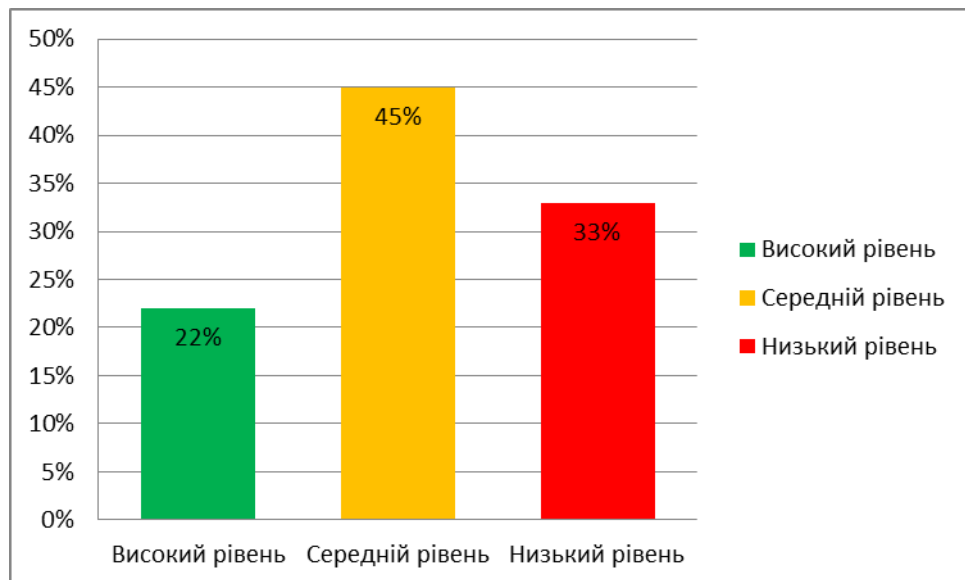

Рисунок 1.12. Рівні сформованості художньо-естетичних смаків у молодших школярів (за результатом констатувального експерименту)

Отже, за результатами констатувального експерименту можемо зробити такі висновки:

1. Результати аналізу нормативних документів показують, що урок образотворчого мистецтва покликаний стимулювати творче самовираження дитини засобами мистецтва, інтегрований курс «Мистецтво» передбачає формування естетичного смаку і розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку, засвоєння елементарних знань з галузі образотворчого мистецтва, ознайомлення з окремими творами мистецтва, пробудження інтересу і любові до цього мистецтва. Аналіз програми з образотворчого мистецтва показує дуже скудний вибір технік та матеріалів для творення образів, з якими знайомляться учні 6-10 років.

2. Результати дослідження рівнів сформованості естетичних смаків учнів початкових класів показують, що лише 22% учнів належать до високого рівня сформованості художньо-естетичних смаків, 45% - до середнього і 33% - до низького рівня. Переважна більшість молодших школярів не вміє читати зміст та оцінювати естетичну сторону художніх творів образотворчого мистецтва, аналізують лише поверхневу деталі. У дітей виникають труднощі щодо висловлення власного ставлення до картини, на жаль, майже зовсім відсутнє вміння милуватися твором мистецтва. Молодші школярі не надають важливості естетичній стороні під час створення власної картини (досить часто і неодноразово використовують гумку, надають перевагу відкритому кольору на площі всієї кольорової плями і т.д.).

3. Кожен третій вчитель початкових класів не готовий на належному рівні здійснювати художньо-естетичне виховання як на уроках образотворчого мистецтва, так і в позакласній діяльності учнів.

РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Педагогічні умови художньо-естетичного виховання молодших школярів у процесі образотворчої діяльності

Художньо-естетичний розвиток молодших школярів у процесі вивчення образотворчого мистецтва передбачає вирішення низки важливих завдань, пов'язаних із залученням учнів до світу прекрасного в дійсності та мистецтві, збагаченням їх духовно-практичного зв'язку з художньо-естетичними цінностями, оволодінням досвідом естетичного сприймання, оцінювання та примноження матеріальних та духовних цінностей. Проаналізувавши психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми дослідження, а також врахувавши результати констатувального експерименту нами було виокремлено найвагоміші, на наш погляд, педагогічні умови художньо-естетичного виховання молодших школярів.

Першою педагогічною умовою художньо-естетичного виховання молодших школярів є інноваційний підхід до організації уроків образотворчого мистецтва. Передусім це:

- урізноманітнення та варіативність роботи з учнями на уроці;
- використання нових нетрадиційних технік образотворення;
- впровадження інноваційних форм уроку (урок-відеоподорож, урок-виставка, урок-майстерня та ін.);
- дотримання двокомпонентної структури уроку, перша частина якого спрямована на збагачення художньо-естетичного смаку молодших школярів, це: знайомство з творами образотворчого мистецтва, їх аналіз, виділення основних ознак того чи іншого жанру образотворчого мистецтва, знайомство з автором даного твору, підбір творів інших авторів у такій самій техніці виконання, а друга частина уроку спрямована на практичне вправлення у тій чи іншій техніці образотворення, використовуючи різні матеріали, засоби;

-використання інтерактивних методів та прийомів на уроках, передусім відходження від індивідуальних завдань на користь створення групових проектів, робота в парах та групах різного складу, використання казкових, мультиплікаційних образів, музичного супроводу тощо. Важливо, щоб готуючись до уроку вчитель планував проблемне завдання, щоб діти, з одного боку, могли застосувати засвоєні раніше знання, навички, вміння, а з іншого – шукали нові рішення, творчі підходи. Саме це викликає у дитини позитивні емоції, радісне здивування, бажання творчо працювати;

-активне залучення на уроках образотворчого мистецтва інформаційно-комунікаційних технологій, а саме готових педагогічних програмних засобів, власних презентацій та інших видів медіа продуктів.

-забезпечення естетичного, творчо розвиваючого середовища на уроці образотворчого мистецтва: створення виставкових зон, оформлення приміщення відомих творів образотворчого мистецтва, усі учні повинні бути забезпечені різноманітними, естетичними та якісними матеріалами й інструментами, вчитель має слідкувати за естетичністю та досконалістю власного педагогічного малюнка, який використовує під час пояснення;

- створення на уроці доброзичливої, сприятливої атмосфери «занурення» кожного школяра у творчий процес із мотивацією учнів до саморозвитку, їхньою активною творчою діяльністю.

Аналізуючи використання нетрадиційних художніх технік на уроках образотворчого мистецтва у початковій школі, ми можемо виділити деякі особливості цього процесу, адже різні групи технік мають різні можливості розвитку структурних компонентів творчого самовираження учня початкової школи. Під час використання одних технік (відбитків за допомогою долоньок і плямографії) одержують невизначені зображення, які потребують подальшого доопрацювання - домальовування олівцями, фломастерами тощо. Для цього учень має проявити уяву, асоціативність, гнучкість та оригінальність мислення, здатність генерувати ідеї. А робота, що включає декілька технік, наприклад, колаж, акватипія

вимагають аналізу та планування, передбачення кінцевого результату.

Таким чином, забезпечення інноваційного підходу до організації уроків образотворчого мистецтва, на нашу думку, є необхідною умовою забезпечення художньо-естетичного розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Другою педагогічною умовою є системний підхід до реалізації художньо-естетичного виховання молодших школярів у процесі вивчення образотворчого мистецтва.

Системний підхід до вирішення цих питань дозволить вчителям початкових класів поетапно організовувати естетико-виховний вплив на учнів, визначати перед ними завдання, які б відповідали логіці та послідовності набуття ними необхідного досвіду естетичного освоєння дійсності та мистецтва. Можемо запропонувати такі:

- тематика виховних заходів повинна мати тісний зв'язок з естетичною організацією життєдіяльності, гри, навчання, спілкування, праці, відпочинку дітей;
- виховна робота передбачає ознайомлення учнів з різними видами мистецтва, культурними традиціями, естетичними виявами навколишнього середовища;
- у процесі виховних заходів учні залучаються до творчої діяльності, пов'язаної з естетичним освоєнням дійсності та мистецтва;
- виховні заходи мають бути спрямовані на усвідомлення учнями ролі естетичних смаків у їх житті та діяльності;
- під час виховних заходів потрібно використовувати найважливіші джерела формування естетичних смаків (природа, предмети побуту, твори мистецтва та ін.);
- виховна робота повинна стимулювати естетичну активність учнів, допомагати учням у здійсненні саморегуляції естетичних смаків, естетичного ставлення до себе, навколишнього середовища;

- у межах виховних заходів молодші школярі мають знайомитися з ціннісним змістом образотворчого мистецтва;
- програма виховної роботи передбачає розвиток вмінь учнів щодо використання власних естетичних смаків під час вирішення актуальних життєвих проблем;
- виховні заходи повинні носити системний і послідовний характер, поетапно формувати естетичні смаки засобами образотворчого мистецтва.

Ми пропонуємо учителям початкових класів такі виховні заходи:

1. Виховна бесіда на тему «Про що розповідають твори образотворчого мистецтва» (присвячена ознайомленню учнів із соціальним змістом художніх творів).
2. Зустріч з майстрами мистецтва на тему «Як створюється твір мистецтва» (присвячена ознайомленню учнів з художнім змістом образотворчого мистецтва).
3. Виховна година на тему «Чарівна краса творів живопису» (присвячена ознайомленню учнів з естетичним змістом образотворчого мистецтва).
4. Відвідування учнями художньої виставки на тему «Мої почуття і враження від мистецтва» (присвячена оволодінню молодшими школярами емоційними способами вияву естетичних смаків).
5. Виховна бесіда на тему «Які художні твори ми вибираємо?» (присвячена оволодінню учнями інтелектуальними способами вияву естетичних смаків).
6. Колективна творча справа на тему «Наші досягнення в мистецтві» (присвячена оволодінню учнями діяльними способами вияву естетичних смаків).
7. Виховний ранок на тему «Ми вчимося сприймати мистецтво» (присвячений набуттю учнями досвіду використання естетичних смаків під час сприймання художніх творів).

8. Виховна година на тему «Як ми оцінюємо твори мистецтва?» (присвячена набуттю учнями досвіду використання естетичних смаків під час оцінювання художніх творів).

9. Художній діалог на тему «Хто і як розуміє красу мистецтва?» (присвячений набуттю учнями досвіду використання естетичних смаків під час інтерпретація художніх творів).

10. Організація конкурсу художніх робіт учнів на тему «Наші художні таланти» (присвячений набуттю учнями досвіду використання естетичних смаків під час виготовлення художніх творів).

поетапно організовувати естетико-виховний вплив на учнів, визначати перед ними завдання, які б відповідали логіці та послідовності набуття ними необхідного досвіду естетичного освоєння дійсності та мистецтва.

Вважаємо необхідним визначити такі етапи формування художньо-естетичного ставлення до творів образотворчого мистецтва:

1. актуалізацію естетичних смаків у свідомості учнів,
2. ознайомлення їх з необхідними знаннями, поняттями та уявленнями про прекрасне в дійсності та мистецтві,
3. оволодіння способами вияву естетичних смаків,
4. використання їх у процесі вивчення образотворчого мистецтва та інших видів діяльності.

В межах цієї умови вважаємо необхідною системну роботу вчителя не лише на уроках образотворчого мистецтва, а також у процесі позанавчальної виховної роботи. Характерними ознаками

Третьою педагогічною умовою є готовність вчителя початкових класів до організації художньо-естетичного виховання учнів на уроках образотворчого мистецтва.

Аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної літератури засвідчив посилення естетико-педагогічних вимог до професійної діяльності вчителя початкових класів. Так, сучасний педагог повинен уміти залучати

мистецькі образи в навчально-виховну роботу з молодшими школярами, поглиблювати естетичне сприйняття дітьми навколишньої дійсності в усій її різноманітності, сприяти взаємозв'язку наукових понять і естетичної сутності навколишнього буття, забезпечити накопичення естетичного досвіду особистості та ін.

Результати констатувального експерименту, щодо вивчення реального стану готовності вчителів початкових класів до реалізації художньо-естетичного виховання молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва показали, що кожен третій вчитель (33% опитаних) недостатню підготовлений до здійснення художньо-естетичного виховання молодших школярів, а майже половина (45% опитаних) мають середній рівень готовності. Компонентами готовності вчителя до художньо-естетичного виховання школярів, відносимо:

- теоретичні знання в галузі естетики;
- естетичний кругозір, правильність, широту та глибину сприйняття естетичного в суспільному житті, природі та мистецтві;
- практичні уміння та навички викладання в контексті художньо-естетичної діяльності;
- методичні уміння та навички передавання власного художньо-естетичного досвіду своїм вихованцям.

На нашу думку, учителі початкових класів повинні забезпечити:

- Організацію в житті дітей естетичних подій, що присвоюються ними, виявлення та усвідомлення учнями прихованої виразної краси непривабливих та непомітних об'єктів і явищ навколишньої дійсності та, відповідно, емоційно-позитивну реакцію на них; забезпечення асоціативних взаємозв'язків сприйнятого різнобарв'я звуків, смаків, дотиків, образів навколишньої дійсності з іншими сенсорними відповідниками, що закріпилися в минулому досвіді особистості дитини; використання

інтегрованого підходу в навчально-виховній роботі з метою накопичення молодшими школярами системи естетичних знань.

- Активізацію естетичних почуттів із використанням «занурень у мистецтво», виявлення та заміщення стереотипів у сприйнятті учнями об'єктів і явищ навколишньої дійсності та творів мистецтва, стимулювання естетичного оцінювання навколишнього з використанням епітетів, метафор, порівнянь та ін.; залучення дітей в естетичні ігри з метою збагачення їх естетичних уподобань; організацію практичної діяльності дітей у контексті естетичних цінностей.

- Неодноманітність художньо-творчої інтерпретації молодшими школярами естетичних вражень, презентацію учням креативної тематики естетичної діяльності; використання потенційних можливостей навчально-виховного процесу з метою стимулювання побудови дітьми власної стратегії поведінки; спонукання молодших школярів до перенесення естетичних якостей об'єктів і явищ навколишнього на неестетичні сфери буття, сприяння гармонійному взаємозв'язку естетичного досвіду з соціальним досвідом особистості.

На сучасному етапі розвитку вищої педагогічної освіти відбувається посилення естетико-педагогічних вимог до професійної діяльності вчителя початкових класів.

Четвертою педагогічною умовою є організація позакласної роботи з образотворчого мистецтва з метою посилення виховних функцій художньо-естетичного виховання.

Ми переконані в тому, що створення вчителем умов для розвитку художньо-естетичного виховання не може і не повинно здійснюватися лише на уроках, а й продовжуватися у дозвіллевій діяльності учнів.

Згідно державний документів основними завданнями позакласної та позашкільної роботи, що регламентують закріплення, збагачення та поглиблення знань, набутих у процесі навчання, застосування їх на практиці;

розширення загальноосвітнього кругозору учнів, формування в них наукового світогляду, вироблення вмінь і навичок самоосвіти; формування інтересів до різних галузей науки, техніки, мистецтва, спорту, виявлення і розвитку індивідуальних творчих здібностей та нахилів; організацію дозвілля школярів, культурного відпочинку та розумових розваг; поширення виховного впливу на учнів у різних напрямках розвитку.

Вчитель повинен своєчасно виявити природні задатки, здібності дитини, стимулювати творчу діяльність молодших школярів, закріпити досягнутий успіх постійними тренуваннями, поступово удосконалювати вміння та навички. При цьому треба пам'ятати, що образотворчі заняття лише тоді сприяють творчості, коли вони викликають в учнів позитивні емоції. Також однією з важливих умов творчого успіху вихованців є об'єктивна оцінка їхньої художньої-творчої діяльності.

Найпростіша дитяча творчість, найскромніші дитячі знахідки «окрилюють» школярів, створюють атмосферу радості, сприяють розвитку їхніх здібностей. Творча активність проявляється в бажанні створювати щонебудь своє, брати участь у музично-творчій діяльності. Далеко не кожен школяр стане художником, але творча ініціатива та мислення, знання законів композиційної побудови та кольорознавства, творча уява та пам'ять, сформовані на образотворчих заняттях, пережита творча радість обов'язково проявляться в його майбутній діяльності.

Звісно, для найбільшої результативності розвитку художньо-творчих здібностей необхідно застосовувати емоційно насичені, наповненні різними видами технік заняття. Мета цікавих занять – створювати стійку мотивацію, прагнення висловити своє ставлення, настрої в образі. Таким чином, заняття цікавого характеру, особливо з використанням нетрадиційних технік є вирішальним чинником творчого розвитку дітей.

Щоб творчість дітей була більш продуктивною, нетрадиційною, креативною, приносила їм багато задоволення, педагоги мають створювати

радісну, спокійну атмосферу самодіяльності, яка сприятиме проявам дитячої свободи і розкнутості в малюванні. Такий підхід до організації творчої діяльності дітей відповідає завданням реформування сучасної освіти, які спонукають вчителя шукати власні шляхи і способи розв'язання актуальних педагогічних проблем, проявляти ініціативу, приймати нестандартні педагогічні рішення.

Педагогічна практика показує, що великі можливості для ефективності художньо-естетичного виховання учнів початкової школи мають гурткові заняття з використанням різноманітних технік образотворчого мистецтва. Метою таких занять є:

- навчити дітей бачити, відчувати та розуміти красу, де б вона не виявлялася;
- сприяти розвитку творчих здібностей дітей засобами образотворчого мистецтва з використанням нетрадиційних технік;
- розвивати в дітях почуття ритму, художнього смаку, творчої уяви, фантазії, допомогти реалізувати себе не лише на уроці, а й в повсякденному житті;
- навчити учнів творчо мислити, вільно проявляти себе в різних видах діяльності через розвиток художньо-творчих здібностей, уміння користуватися засобами нетрадиційного малювання;
- розширювати уявлення дітей про нетрадиційні техніки малювання;
- формувати в учнів інтерес до образотворчої діяльності через нетрадиційні техніки малювання;
- навчити дітей з'єднувати в одному малюнку різні матеріали для отримання виразного образу.

2.2. Методичні основи художньо-естетичного виховання учнів на уроках образотворчого мистецтва

Головним напрямком художньо-естетичного виховання молодших школярів є художнє виховання засобами мистецтва, завданнями якого є: систематичний розвиток естетичного сприйняття, почуттів та уявлень дітей; ознайомлення їх із діяльністю у галузі образотворчого мистецтва, виховання бажання вносити елементи краси у роботу, природу та їх діяльність; розвиток художньо-творчих здібностей у різних видах діяльності.

Специфіка викладання образотворчого мистецтва в сучасних умовах потребує від учителя ще й широкого впровадження деяких нетрадиційних або маловикористовуваних методів навчання серед яких: особистісно зорієнтовані, колективні, ігрові, інтегративні, творчо-стимулюючі, емоційно-регулюючі, проблемно-моделюючі, перцептивно-аксіологічні у вербальних та невербальних варіантах, електронно-інформативні, поліекранні.

На сьогодні, образотворче мистецтво є одним із невід'ємних складових сучасних методів розвитку раннього дитинства, оскільки малювання розвиває дрібну моторику у дітей, а також сприяє швидкому засвоєнню різних кольорів та їх відтінків. Діти звикають до порівняння предметів, тренують свою пам'ять і розширюють загальне відчуття світу. Більшість думок, мрій і фантазій формуються в голові людини через образи. Психологи кажуть, що діти малюють не руками, а головою, тобто коли дитина малює, вона думає, відображає, висловлює свої почуття. Але малюючи, учень активний не лише розумово, а й фізично, адже для того, щоб перенести малюнок з уяви на папір, потрібно докласти зусиль і набути певних навичок.

Особливий інтерес на сучасному етапі розвитку методики образотворчого мистецтва становлять інтерактивні методи навчання. Необхідність використання таких методів у практиці початкової школи зумовлена особливостями сучасного суспільного розвитку. Інтерактивні методи навчання спрямовані на реалізацію можливостей нових

індивідуальних способів навчальної діяльності особистості дитини. Вони дають позитивний результат при умові осмислення учнем своєї діяльності, досвіду, мотивів і потреб.

Особливості використання інтерактивних технологій навчання мистецьких дисциплін розкриває Л.М. Масол у своїй праці «Методика навчання мистецтва у початковій школі» [31, с.123].

Розглянемо можливості використання інтерактивних методів навчання на уроках образотворчого мистецтва у початковій школі.

Метод проектів – це система навчання, за якою учні набувають знання, уміння і навички у процесі планування і виконання практичних завдань – проектів, які постійно ускладнюються. Під час роботи за методом проектів особливе значення має творче нестереотипне мислення і бачення учнів, їхня активність, самостійність, захопленість.

За домінуючим видом діяльності можна виокремити основні типи художніх проектів: інформаційний, дослідницький, практично-творчий, ігровий. Проекти можуть бути індивідуальними, груповими і колективними. Цікавою і захоплюючою справою є виконання дизайнерських проектів: «Місто майбутнього», «Будинок моєї мрії», «Одяг для казкового героя».

Мозковий штурм – вільне накопичення значної кількості ідей з певної теми спочатку без критичного осмислення. Даний метод роботи доцільний на уроках сприймання мистецтва, коли дитина повинна навчитися висловлювати своє емоційно-ціннісне ставлення до художнього твору, його змісту, розкривати головну думку автора.

Колективна творча робота об'єднує дітей над виконанням спільного художньо-творчого завдання, елементи, фрагменти якого виконує кожен учень. Так цікавими прикладами втілення такої технології є виконання декоративних розписів для великих килимів у народному українському стилі, під час якої кожен учень створює власний фрагмент роботи.

Робота в малих групах і парах дозволяє учням набути навичок, які необхідні для творчого спілкування та співпраці. Вона стимулює виконання спільного завдання командою. Художньо-творчі ідеї, котрі виробляються в групі, допомагають учасникам бути корисними одне одному. Учитель об'єднує учнів у малі групи, розподіляє завдання між групами, визначає час для виконання роботи та заслуховує презентації груп після виконання роботи.

Ситуативні ігри, сюжетно-рольові ігри, інсценізації, навчальні ігри - це методи і прийоми, які збагачують і доповнюють зміст уроку. Вони сприяють створенню ситуацій, коли вчитель має змогу активізувати учнів відповідно до їхніх художніх здібностей і можливостей. На уроках образотворчого мистецтва можливе використання таких ігор: «Кіностудія» (розкадрування мультиплікаційного фільму), «Ательє» (виготовлення іграшок та пошиття для них одягу), «Дизайн-студія з флористики».

У методичному посібнику «Образотворче мистецтво в початковій школі» С. Коновець розкриває шляхи активізації дитячої творчості засобами ігрової діяльності. Автор стверджує, що в умовах шкільних занять образотворчого мистецтва казково-ігрові моменти можуть бути «обіграні» як самим учителем, так і його своєрідним помічником — лялькою. Вибір ляльок за кількістю, призначенням та художньо-естетичним оформленням має бути водночас педагогічно виправданим. Краще виготовляти таких ляльок саморобним способом. Вони повинні артистично «виконувати свої ролі» протягом досить довгого часу (чверті, навчального року кількох років). Відчутно підсилює виховний ефект гри з ляльками в початковій школі використання інших емоційно-стимулюючих об'єктів, що значною мірою допомагає швидко організувати або переключати увагу дітей (народні іграшки, різні побутові предмети, твори мистецтва, зразки художніх фотографій та слайдових репродукцій, квіти та рослини, демонстрування фрагментів мультиплікаційних та відеофільмів, ілюстрацій з дитячих

книжок, використання музичних, поетичних та інших літературних творів) [53, с.49].

Для формування кольорознавчих уявлень С. Коновець рекомендує практикувати гру «Відгадай» за умовами якої учні мають відповідно до конкретної вербальної характеристики, що робить учитель, відгадати, назвати, а інколи й практично одержати на палітрі необхідний колір. Приклади для 1-го класу: а) колір, про який іде мова — не червоний і не жовтий, хоча схожий як на перший, так і на другий. Цей світлий яскравий колір, що нагадує нам про теплі сонячні промені. Нам подобається ласувати смачними та запашними плодами, що у своїй назві мають згадку про цей колір (помаранчевий або оранжевий); б) ми будемо відгадувати колір, що зустрічається в лісах, полях, садках і парках. Майже на всіх рослинах ми спостерігаємо ознаки цього кольору - темніші або світліші. Цей колір - колір листя та трави влітку (зелений) [52, с. 44].

Інша гра «Веселка» складається із завдань, які виконує кожен учень окремо. Її зміст має творче спрямування і полягає в тому, що дитині слід самостійно протягом визначеного часу зібрати своєрідну «колекцію» з різних матеріалів (стрічок, кольорового паперу, квітів, листочків, пір'я, шматочків з тканини), добираючи їх за всіма кольорами веселкового півкола і далі правильно згрупувати їх на нейтрального кольору тлі в послідовності розташування кольорів відповідно до природної веселки.

Емоційно та продуктивно проходять на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах і колективні ігри, в яких беруть участь декілька груп школярів, що творчо змагаються між собою або в яких вчитель грає з усіма учнями фронтально («Художники та глядачі», «У світі кольорових казок», «Разом готуймося до свята», «Змагання кольорових плям» та інші).

Досить ефективною може бути гра перцептивно-аксеологічної спрямованості «Зустріч із знайомою картиною», коли в опануванні кольору

школярам допомагає метод порівнянь. Її сутність - у багаторазовому розгляді дітьми тієї ж самої картини, але на кожному наступному етапі з іншою метою.

Метод «Інтерв'ю», «Мікрофон», анкетування й опитування дає змогу кожному учневі висловити свою думку, відповідаючи на запитання усно або письмово. Так на уроці на тему «Мистецтво навколо нас», підводячи підсумок, вчитель може провести анкетування «Що ти знаєш про мистецтво?».

Метод арт-терапії є складовою сугестивної та терапевтичної технології. Вони виконують функцію піднесення учня, зняття психічних бар'єрів у навчанні. Елементами арт-терапії, на думку Л. Масол є функціональна музика, функціональний колір, живопис, ліплення. А також це казкотерапія, музикотерапія, кольоротерапія, які варто використовувати на уроках образотворчого мистецтва.

Серед низки специфічних методів педагогічного спілкування має місце фасилітована дискусія, яка полягає в колективному обговоренні проблеми за допомогою спрямовуючих запитань. Дана методика спрямована на розвиток в учнів уміння пильно спостерігати, розмірковувати над змістом художніх творів, розуміти багатозначність образів мистецтва, їх здатність пробуджувати різні думки.

Важливе місце на сучасному уроці образотворчого мистецтва посідають інтерактивні вправи, оскільки вони сприяють розвитку мотиваційної сфери в молодших школярів, підвищення рівня пізнавальної активності. Інтерактивні вправи можна застосовувати на різних етапах уроку. Вони активізують учнів на уроці та завжди їм подобаються.

Наведемо приклади декількох інтерактивних вправ для закріплення в учнів уявлень та практичних умінь про виражальних можливостей кольору.

Вправа «Сни із парасольок».

Мета: поняття про символіку кольору та його виражальні можливості. Демонструється дві парасольки: одна – яскрава, кольорова, друга – чорна або темно-синя.

Вчитель проводить бесіду: «Певно ви відразу визначили, в якій із парасольок містяться добрі та веселі сни, а в якій навпаки – тривожні. Що нам підказало? Певна річ – колір. Так, барви багато про що можуть розказати: про характер або настрій людини; про стан погоди; про те, що приховує в собі певна річ. Спробуйте це показати у своїх малюнках». Для цього вчитель пропонує учням пару заготовок – малюнків для розфарбовування на білому папері.

Вправа «Добрий та злий птах».

Мета: за допомогою кольору передати характер малюнка.

В одній незвичайній Кольоровій країні мешкають двоє чарівників — Добрий Чарівник та Злий Чаклун. В обох є чарівні птахи. Подивіться на малюнки і скажіть, який птах кому належить? Чому ви так думаєте? Намалюйте свого птаха, якого б ви хотіли мати.

Вправа «Важкі та легкі кольори».

Мета: визначати колір за його насиченістю

Дітям дається завдання намалювати малюнок з використанням важких або легких кольорів. Потім по черзі кожен учень показує свій малюнок, а інші діти вгадують, які кольори використовувались до даного малюнка, важкі чи легкі.

Вправа «Кисле чи солодке?»

Мета: навчитись передавати смак за кольором.

Дітям пропонується намалювати кисле та солодке яблуко. Як вони зможуть це передати з допомогою кольору. Після того, як вони намалювали, потрібно обґрунтувати свій малюнок, пояснити, чому саме таким вони бачать те чи інше яблуко.

Результат: за зовнішнім виглядом та за допомогою кольорів діти вчаться передавати смакові властивості.

Такі вправи, спрямовані на засвоєння поняття виражальні можливості кольору дають можливість вчителю:

- навчати передавати настрої за допомогою кольору та його відтінків;
- узагальнювати форму;
- надавати початкове уявлення про виражальні можливості кольору та його роль у створенні художнього образу;
- продовжувати формувати в дітей уміння працювати у команді, аналізувати, порівнювати, узагальнювати;
- розвивати творчу уяву, спостережливість, акуратність, увагу; виховувати почуття прекрасного;
- збуджувати в учнів інтерес до творчої діяльності в умовах практичної роботи.

Хочемо також зупинитися більш детально на особливостях впровадження на уроках образотворчого мистецтва нетрадиційних технік малювання. Вони дають змогу вчителю не залишати поза увагою жодної дитини, дбаючи про її природні здібності, розвивати художньо-естетичний рівень дітей, знизити рівень закомплексованості учнів, навчити культурі мистецького спілкування, розвивати у дітей вміння застосовувати нові здобуті знання на практиці.

Працюючи нетрадиційними прийомами зображення, діти вчаться працювати самостійно, виявляти ініціативу, легко контактувати з іншими, засвоювати нові знання за власним бажанням і залюбки, самостійно приймати рішення, відчувати себе впевненою і обізнаною особистістю, взаємозбагачувати один одного, жити серед краси довкілля, відчувати радість успіху.

Завдяки нетрадиційному малюванню можна розкрити внутрішній світ дитини, відчути її неповторність і своєрідність, визначити емоційний стан,

виявити приховані комплекси, проблеми чи страхи. Образи, які виникають в уяві дитини і відтворюються на папері, здатні допомогти виявити та передати таким безпечним і своєрідним способом всі ті думки, почуття, прагнення та бажання, які так складно передати дитині словами.

Орієнтуватися потрібно не на кінцевий продукт – власне малюнок, а на сам процес малювання, в ході якого дитина виражає свою індивідуальність та реалізує свої можливості. Не слід очікувати від дітей миттєвих успіхів і геніальних творів, адже не це є головною метою малювання. Усі діти по-своєму талановиті, кожна має творчий потенціал, який позитивно впливає на формування особи в цілому та її естетичні уподобання зокрема. Кожна дитина – індивідуальність, і для кожної необхідно знайти підхід у процесі образотворчої діяльності. В першу чергу, слід учня зацікавити, бо кожна робота, тим паче малювання, повинно проходити із задоволенням. Отже, при нетрадиційному малюванні дитина може сміливо виражати свої почуття та емоції, малювати без заборон і правил, що ще більше її заохочуватиме.

Малюючи нетрадиційно, можна сміливо змішувати кольори, експериментувати з фарбами, додаючи до них клей, сіль, рідке мило, тощо, і завдяки цьому отримувати цікаві образотворчі ефекти. Такі техніки дозволяють використовувати для нанесення зображень долоні, пальці, воскові свічки, засушене листя та інші підручні матеріали, які допоможуть у створенні творчих робіт. Важливо не обмежуватись лише запрограмованими видами образотворчої діяльності, а творчо підходити до цього процесу.

Чим більш різноманітними будуть умови для образотворчої діяльності - зміст, форми, методи і прийоми роботи з дітьми, а також матеріали, з якими вони працюють, тим ефективніше будуть розвиватися дитячі художні здібності.

Нетрадиційні техніки малювання – це поштовх до розвитку уяви, творчості, прояву самостійності, ініціативи, вираження індивідуальності.

Застосовуючи і комбінуючи різні способи зображення в одному малюнку, діти вчаться думати, самостійно вирішувати, яку техніку обрати, щоб надати художньому образу найбільшої виразності.

Отже, нетрадиційні техніки малювання допомагають:

- налагодити ефективну комунікативну взаємодію з дітьми під час спільної художньо-творчої діяльності;
- більш глибоко пізнати внутрішній світ кожної дитини, відчуті її неповторність, особистісну своєрідність, визначити потреби та інтереси;
- діагностувати емоційний та психічний стан дитини;
- забезпечити належні умови для реалізації творчого задуму кожної дитини, створити ситуацію успіху через отримання оригінальних результатів образотворення.

До нетрадиційних технік образотворення відносять техніку малювання пальцями та долонями, друкування природними формами, тампонування губкою, штампування зім'ятим папером, відбитки пінопластом, друкування краєм картону, друкування тканиною, малювання зубною щіткою, малювання свічкою та аквареллю, плямографія, техніка набризку, монотипія, діатипія, малювання по вологому папері, малювання фарбою в поєднанні з сіллю, ниткографія та багато інших.

На думку більшості вчителів-практиків діти, які багато малювали в дошкільному віці, швидше і простіше навчаються красивому каліграфічному письму, швидше засвоюють основи геометрії та просторового мислення. Але головна мета залучення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку до образотворчої діяльності не тільки в поліпшенні пам'яті, вихованні тонкого художньо-естетичного смаку, а й в гармонізації їхнього внутрішнього стану. За допомогою малювання дитина може виправити свої емоції, позбутися непотрібного, привести себе в рівновагу, адже під час малювання вона звільняється, висловлюючи на папері або полотні те, що

притаманне лише їй. А розвиток індивідуальності тягне за собою формування особистості.

2.3. Методичні поради вчителям початкових класів щодо використання комп'ютерних технологій на уроках образотворчого мистецтва

Сучасні комп'ютерні технології у мистецькій освіті учнів базуються на ідеї їх інтеграції з традиційними навчальними методиками. На уроках образотворчого мистецтва гармонійно поєднуються знання комп'ютерної грамоти з образотворчим мистецтвом, музикою, літературою, і, як результат цього поєднання відбувається пропедевтика унікальних творчих напрямків - комп'ютерний малюнок, живопис, графіка, декоративний дизайн тощо.

Запровадження інформаційних технологій на уроках образотворчого мистецтва забезпечує вирішення завдань всебічного розвитку природних, творчих здібностей учнів, а саме:

- фантазії і художньої уяви;
- асоціативного сприйняття і мислення на основі художнього і музичного матеріалів;
- розуміння поняття ритму в природі та мистецтві;
- відчуття простору, форми, контрасту, динаміки, кольорової палітри.

Використання інформаційних технологій на уроках образотворчого мистецтва дозволяє залучити учнів до такої діяльності як створення творчих робіт; пошукової роботи під час вивчення народної творчості, української мистецької культури, творчості художників світу тощо (рис. 2.1.).

Рисунок 2.1. Комп'ютерні навчальні програми з образотворчого мистецтва для молодших школярів «Пан Олівць та пані Фарба»

Запровадження мультимедійних технологій на уроках художньо-естетичного напрямку - це не данина моді, а необхідність сьогодення, оскільки більшість дітей ознайомлюються з комп'ютером набагато раніше, ніж це їм може запропонувати школа. Проникнення сучасних інформаційно-комунікативних технологій в освітню практику, в тому числі і на уроки мистецтва, відкриває нові можливості, це новий і надзвичайно ефективний, потужний і багатофункціональний засіб художньо-творчого розвитку учнів. Їх використання привчає дітей жити в інформаційному середовищі, сприяє залученню школярів до інформаційної культури. Мультимедійні технології навчання – це всі технології, що використовують спеціальні технічні засоби (комп'ютер, аудіо, кіно, відео).

Поява мультимедійних посібників відкрила нові технологічні можливості поліхудожнього навчання та виховання школярів. Використання готових педагогічних програмних засобів оптимізує навчальний час на уроці та економить його при підготовці вчителя до уроку. Варто сказати, що завдяки вміщеним у педагогічному програмному засобі відео виконання практичної творчої роботи у багатьох учнів не лише підсилило бажання малювати, а й вплинуло на підвищення якості виконання практичних творчих робіт покращилася. ППЗ «Образотворче мистецтво» дає можливість учителю

початкових класів на уроці «Мистецтва» забезпечити кращу візуалізацію і мотивацію навчання, скорочує час на пошук інформаційно-методичної та візуально-технічної допомоги. Наявність у посібнику конструктора уроків допомагає створити власний урок, використовуючи запропоновані матеріали. Аналізуючи ППЗ «Мистецтво» бачимо, що кожен із таких уроків є сукупністю малюнків, світлин, анімацій, відеофрагментів, текстових пояснень, звукового супроводу, зразкового виконання практичних робіт, правил з техніки безпеки, правил роботи з різноманітними матеріалами, підсумкових запитань тощо, які може використати вчитель використовуючи ІКТ (рис.2.2.).

Рисунок 2.2. Фрагменти підсумкових запитань та виконання практичної роботи навчальної комп'ютерної програми «Пан олівець та пані фарба»

Мультимедійний урок складається з певної кількості структурних елементів (етапів), що містять сукупність зображень, відеофрагментів, тексту, об'єднаних за певною ознакою (наприклад, пояснення нового матеріалу, аналіз репродукцій картин відомих художників, порівняльно-асоціативний зоровий ряд, музичний супровід що спонукає до творчої активності, послідовне відео зображення практичної роботи, запитання, та підсумки тощо). Сучасні технології, дозволяють успішно використовувати в мультимедійному уроці фрагменти відеофільмів. Використання відеоінформації й анімації може значно підсилити навчальний ефект. Саме

фільм, а точніше невеликий навчальний фрагмент, найбільшою мірою сприяє візуалізації навчального процесу, представленню анімаційних результатів, імітаційному моделюванню різних процесів у реальному часі навчання.

Відеофрагмент повинен бути гранично коротким за часом, причому вчителю необхідно поклопотатися про забезпечення зворотного зв'язку з учнями. Відеоінформація повинна супроводжуватися питаннями розвиваючого характеру, які викликають учнів на діалог, коментування того, що відбувається. У жодному випадку не варто допускати перетворення учнів в пасивних споглядальників. Бажано замінити звуковий супровід відеофрагменту живою мовою вчителя. Комп'ютерні уроки передбачають урахування об'єктивних можливостей, вікових особливостей розвитку і практичного художнього досвіду учнів, тісні внутрішні зв'язки з іншими предметами. Для загального розвитку учнів, їх свідомості цілісної картини про світ дуже корисними є інтегровані уроки образотворчого мистецтва та музики, образотворчого мистецтва та літератури, трудового навчання, історії, інформатики тощо. Усе це розширює в учнів світогляд, спонукає до самоосвіти, підвищує інтерес до навчання в цілому (рис.2.3.)

Рисунок 2.3. Графічні редактори «Мозаїка з квадратиків», «Програма для малювання», «Мозаїка з шестикутників» комп'ютерної навчальної програми Образотворче мистецтво 1 клас

Крім педагогічних програмних засобів, у початковій школі використовується такий засіб мультимедіа, як презентація. Вона дає можливість самостійно скласти навчальний матеріал, виходячи із особливостей конкретної теми з дисципліни й добитися максимального

навчального ефекту. Ця мультимедійна форма дозволяє подати матеріал як систему яскравих опорних образів, наповнених вичерпною структурованою інформацією в алгоритмічному порядку. Мета такого подання навчальної інформації, перш за все, у формуванні у школярів системи образного мислення.

Систематичне використання мультимедійних презентацій, на уроці сприяє:

- посиленню мотивації навчання учнів;
- формуванню творчих компетентностей;
- зростанню якості навчання і виховання;
- підвищенню інформаційної культури учнів;
- підвищенню якісного рівня використання наочності на уроці;
- зростанню продуктивності уроку;
- реалізації міжпредметних зв'язків;
- логізації й структуруванню навчального матеріалу, що значно підвищує рівень знань учнів;
- зміні ставлення школярів до комп'ютера: вони починають сприймати його не як сучасну іграшку, а як універсальний інструмент для ефективної роботи в будь-якій галузі людської діяльності.

Форми та місце використання мультимедійної презентації на уроці залежать від змісту цього уроку, мети, яку ставить учитель. Проте, практика дозволяє виділити деякі загальні, найефективніші форми:

- при вивченні нового матеріалу, що дозволяє ілюструвати його різноманітними наочними засобами;
- при закріпленні нової теми чи розділу навчальної програми;
- для перевірки навчальних досягнень учнів (комп'ютерне тестування - це самоперевірка та самореалізація, добрий стимул для навчання, спосіб навчальної діяльності та самовираження учнів);
- для поглиблення знань як додатковий матеріал до уроків;

- при вирішенні задач навчального характеру допомагає виконати ескіз, розробити композицію, визначитися з колоритом, скласти план рішення та контролювати проміжні й остаточний результати самостійної роботи за цим планом;
- засіб емоційного розвантаження.

Під час проведення уроків варто включити відеозаставки або мультфільми, при цьому в учнів зникає втома, з'являється зацікавленість, вони шукають відповіді, звертаються до вчителя із запитаннями, заряджаються новою позитивною енергією. Мультимедіа-програми зовні виглядають як простий відеофільм, але з можливостями втручатись у хід дій і встановити певний діалог; Цілком очевидно, що ступінь і час мультимедійної підтримки уроку можуть бути різними: від декількох хвилин до повного циклу.

Презентація повинна бути короткою, доступною і композиційно завершеною. Її тривалість за сценарієм повинна складати не більше 15-20 хвилин при кількості 20-25 слайдів.

Етапи підготовки мультимедійної навчальної презентації:

- структуризація навчального матеріалу;
- складання сценарію реалізації;
- розробка дизайну презентації;
- підготовка медіафрагментів (тексти, ілюстрації, відео, запис аудіофрагментів);
- підготовка музичного супроводу;
- тест-перевірка готової презентації.

Кожен навчальний мультимедійний засіб має відповідати всім дидактичним вимогам, що й традиційні посібники, а саме науковості, систематичності, послідовності, доступності, зв'язку із практикою, наочності. Проте під час створення мультимедійної презентації необхідно враховувати не тільки відповідні принципи класичної дидактики, але й специфічні

підходи використання комп'ютерних мультимедійних презентацій. Важливим моментом є розподіл навчального матеріалу на слайдах: він повинен подаватися порціями, зручними для сприйняття. Нелогічно на одному слайді розміщувати багато інформації, навіть якщо вона має відношення до суті питання, що викладається на ньому.

Правила створення презентації:

- найважливіше (визначення, висновки, правила і т.ін.) розташовувати у верхньому куті екрану ліворуч і передавати великим шрифтом;
- другорядну інформацію вміщувати в нижній частині слайда;
- стежити за тим, щоб кожен слайд відображав одну думку; якщо це неможливо, то кожен окрему думку передавати окремим абзацом;
- суть абзацу викладати у його першому рядку;
- текст складати з простих речень;
- рядок вибудовувати з 6-8 слів;
- на слайді уміщати 6-8 рядків;
- стежити за тим, щоб загальна кількість слів на слайді не перевищувала 50-ти;
- ілюстрації подавати на екрані одночасно з текстом, якого вони стосуються.

Психологічні особливості сприйняття слайдів презентації:

- найкращим поєднанням кольорів тексту й фону є чорний на білому, білий на темно-синьому, жовтий на синьому;
- найгіршим поєднанням кольорів є зелений і червоний;
- найкраще запам'ятовується слово (рядок, заголовок), передане червоним, оранжевим або жовтим кольором;
- заспокійливо впливають фіолетовий, синій, блакитний, зелений кольори літер (або фону);
- кольорова гама всіх слайдів має бути єдиною;
- яскраві малюнки впливають на підсвідоме запам'ятовування інформації;
- рухомі об'єкти (анімація) відволікають увагу від інформації;

- фоновий малюнок знижує ефективність сприйняття та запам'ятовування інформації;
- у одній презентації рекомендують використовувати не більш як 3-4 різних шрифти.

Для підготовки та проведення уроку образотворчого мистецтва із застосуванням комп'ютера вчителю слід знати структуру пропонованого уроку, зміст кожного етапу. При підготовці до уроку з використанням ІКТ вчитель не повинен забувати, що це урок, а значить складає план уроку виходячи з його цілей поєднуючи традиційні методи навчання з сучасними інформаційними технологіями, у тому числі і комп'ютерними. При відборі навчального матеріалу він повинен дотримуватися основні дидактичні принципи: систематичності та послідовності, доступності, диференційованого підходу, науковості та ін.

Мультимедійний урок складається з логічно-обґрунтованих частин, які мають таку послідовність. Вчитель повинен не тільки упевнено володіти комп'ютером, знати зміст уроку, а й вести його в хорошому темпі, невимушено, постійно залучаючи до пізнавального процесу учнів. Необхідно продумати зміну ритму, урізноманітнити форми навчальної діяльності, подумати, як витримати при необхідності паузу, як забезпечити позитивний емоційний фон уроку. Практика показує, що, завдяки мультимедійному супроводу занять, вчитель економить до 30% навчального часу, ніж при роботі у класної дошки. Він не повинен думати про те, що йому не вистачить місця на дошці, не варто турбуватися про те, чи тримаються репродукції картин, схеми, таблиці, якої якості крейда, зрозуміло і все написане, затрачати час на витирання та написання знову. Економлячи час, вчитель може збільшити щільність уроку, збагатити його новим змістом.

ВИСНОВКИ

Одержані в процесі дослідження результати є підставою для таких загальних **висновків**:

1. Художньо-естетичне виховання молодого покоління має соціальне, культурологічне та освітньо-виховне значення; сприяє вирішенню актуальних проблем соціокультурних відносин, зміцнює роль та функції естетичних цінностей в процесі спілкування, навчання, праці, відпочинку, творчості; спонукає до активного користування здобутками художньої культури минулого і сьогодення, подальшого освоєння дійсності за законами краси, знаходження особливих форм та способів передачі прекрасного в творах мистецтва; впливають на розвиток духовних, психологічних, комунікативних та креативних якостей особистості.

Естетичні смаки як соціально-історична, культурологічна та особистісна категорія відображають духовно-функціональні властивості, які забезпечують встановлення плідного діалогу з прекрасним у дійсності та мистецтві. За своєю структурою у молодшому шкільному віці вони мають декілька складових: емоційну, інтелектуальну та діяльнісну. Це відкриває перед учнями можливості для глибокого сприймання, оцінки, творчого осмислення та примноження естетичних цінностей у повсякденному житті та мистецтві.

Роль образотворчого мистецтва як чинника естетико-виховного впливу на особистість полягає у стимулюванні художнього пізнання, розвитку образотворчості та формуванні найважливіших форм естетичної свідомості (почуттів, мислення, уяви, фантазії, ідеалів, смаків, потреб та інтересів) завдяки ціннісно-орієнтаційним, комунікативно-психологічним, інформаційно-пізнавальним, організаційно-діяльнісним можливостям цього виду мистецтва.

2. Одним із завдань дослідження було вивчити стан сучасної практики формування художньо-естетичних смаків у процесі вивчення образотворчого

мистецтва в початковій школі. З цією метою нами було проведено констатувальний експеримент, який складався з 3 етапів і передбачав аналіз Типової навчальної програми та діючих підручників з образотворчого мистецтва; дослідження рівня готовності вчителів початкових класів до реалізації художньо-естетичного виховання молодших школярів та вивчення рівнів сформованості естетичних смаків молодших школярів. Було визначено критерії, показники та рівні сформованості естетичних смаків у молодших школярів. За результатами констатувального експерименту можна зробити такі висновки:

4. Результати аналізу нормативних документів показують, що урок образотворчого мистецтва покликаний стимулювати творче самовираження дитини засобами мистецтва, інтегрований курс «Мистецтво» передбачає формування естетичного смаку і розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку, засвоєння елементарних знань з галузі образотворчого мистецтва, ознайомлення з окремими творами мистецтва, пробудження інтересу і любові до цього мистецтва. Аналіз програми з образотворчого мистецтва показує дуже скудний вибір технік та матеріалів для образотворення, з якими знайомляться учні 6-10 років.

5. Результати дослідження рівнів сформованості естетичних смаків учнів початкових класів показують, що лише 22% учнів належать до високого рівня сформованості художньо-естетичних смаків, 45% - до середнього і 33% - до низького рівня. Переважна більшість молодших школярів не вміє читати зміст та оцінювати естетичну сторону художніх творів образотворчого мистецтва, аналізують лише поверхневу деталі. У дітей виникають труднощі щодо висловлення власного ставлення до картини, на жаль, майже зовсім відсутнє вміння милуватися твором мистецтва. Молодші школярі не надають важливості естетичній стороні під час створення власної картини (досить часто і неодноразово використовують

гумку, надають перевагу відкритому кольору на площі всієї кольорової плями і т.д.).

6. Кожен третій вчитель початкових класів не готовий на належному рівні здійснювати художньо-естетичне виховання як на уроках образотворчого мистецтва, так і в позакласній діяльності учнів.

Проаналізувавши психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми дослідження, а також врахувавши результати констатувального експерименту нами було виокремлено найвагоміші, на наш погляд, педагогічні умови художньо-естетичного виховання молодших школярів:

1. Інноваційний підхід до організації уроків образотворчого мистецтва (використання нетрадиційних технік образотворення; впровадження інноваційних форм уроку, дотримання двокомпонентної структури уроку, використання інтерактивних методів та прийомів на уроках і т.д.).

2. Системний підхід до реалізації художньо-естетичного виховання молодших школярів у процесі вивчення образотворчого мистецтва (актуалізацію естетичних смаків у свідомості учнів, ознайомлення їх з необхідними знаннями, поняттями та уявленнями про прекрасне в дійсності та мистецтві; оволодіння способами вияву естетичних смаків; використання їх у процесі вивчення образотворчого мистецтва та інших видів діяльності).

3. Готовність вчителя початкових класів до організації художньо-естетичного виховання учнів на уроках образотворчого мистецтва, що передбачає теоретичні знання в галузі естетики; естетичний кругозір, правильність, широту та глибину сприйняття естетичного в суспільному житті, природі та мистецтві; практичні уміння та навички викладання в контексті художньо-естетичної діяльності; методичні уміння та навички передавання власного художньо-естетичного досвіду своїм вихованцям.

4. Організація позакласної роботи з образотворчого мистецтва з метою посилення виховних функцій художньо-естетичного виховання. Урок

образотворчого мистецтва дуже короткий за тривалістю і щоб організувати творчий процес, як показує практика, недостатньо 30 хвилин. Тому, значно більше можливостей для творчої активності надають позашкільні навчальні заклади. Творча активність проявляється в бажанні створювати щось своє, брати участь у музично-творчій діяльності. Далеко не кожен школяр стане художником, але творча ініціатива та мислення, знання законів композиційної побудови та кольорознавства, творча уява та пам'ять, сформовані на образотворчих заняттях, пережита творча радість обов'язково проявляться в його майбутній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонішина В. Розвиток креативності старших дошкільників засобами декоративно-ужиткового мистецтва. Мистецтво та освіта. 2014. № 4. С.27–28.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / [наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко]. – [2-е вид., випр]. – К.: Світич, 2008. - 430 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. керівник А. М. Богуш; авт. кол.: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. [та ін.]. Київ, 2012. 26 с.
4. Борщ Р.М. Радість творчості: програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку / Р.М. Борщ, Д.В. Самойлик. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 72 с.
5. Василь Сухомлинський: життєвий шлях та педагогічні погляди / В. В. Кузьменко, Н. В. Слюсаренко, Г. М. Кондратенко, О. В. Рідкоус. – 3-тє вид. – Херсон : Херсонська академія неперервної освіти, 2018. – 150 с.
6. Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку / Оксана Голюк, Наталя Пахальчук / Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – С. 223-229.
7. Голюк О.А. Характеристика типів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку / Голюк О.А., Пахальчук Н.О. / Наука и инновации в современном мире: образование, воспитание, физическое воспитание и спорт. В 2 книгах. К 1.: монографія / [авт.кол. : Безрукова Н.П., Львович И.Я., Преображенский А.П. и др.]. – Одесса: КУПРИЕНКО СВ, 2017 – С. 67-91.
8. Григоренко В. Є. Залучення декоративно-ужиткового мистецтва для художньо-творчого розвитку дошкільнят. Наук. часоп. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 17: Теорія і практика навчання та виховання: зб. наук. пр. Київ, 2015. Вип. 26. С. 58–64.

9. Григоренко В. Є. Особливості естетичного виховання старших дошкільників у процесі ознайомлення з декоративно-ужитковим мистецтвом: критерії і показники. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. пр. Умань, 2015. Вип. 53. С. 255–261.
10. Демченко Е.П. Формирование креативной компетентности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Е.П. Демченко, Ивета Кепуле // «Young Scientist» («Молодий вчений»). – 2018. – № 5.2 (57.2). – Мау / Травень. – С.28-35.
11. Демченко О. П. Розвиток творчих здібностей майбутніх вихователів обдарованих дітей / О. П. Демченко // Сучасна освіта – доступність, якість, визнання: збірник наукових праць міжнародної науково-методичної конференції, 14-15 листопада 2018 року, м. Краматорськ / під заг. ред. д-ра техн. наук., проф. С. В. Ковалевського. – Краматорськ : ДДМА, 2018. – С.81-84.
12. Дитина в дошкільні роки: комплексна освітня програма / наук. керівник К. Л. Крутій. Запоріжжя: ТОВ, ЛПС ЛТД, 2016. 160 с.
13. Естетика: Підручник / Л.Т. Левчук, В.І. Панченко, О.І. Оніщенко, Д.Ю. Кучерюк; За заг. ред. Л.Т. Левчук. – 2-ге вид, допов. і переробл. – К.: Вища школа, 2006. – 431 с.
14. Естетика: Підручник / Л.Т. Левчук, В.І. Панченко, О.І. Оніщенко, Д.Ю. Кучерюк; За заг. ред. Л.Т. Левчук. – 2-ге вид, допов. і переробл. – К.: Вища школа, 2006. – 431 с.
15. Естетичне виховання і розвиток дітей дошкільного віку: Навчальний посібник для вузів / Е.А. Дубровская, Т.Г. Казакова, Н.Н. Юріна і ін. ; Під ред. Е.А. Дубровської, С.А. Козловой. - М. : Видавничий центр «Академія», 2002. - 256с.
16. Жуков С. Естетична культура, естетичне виховання як складові всебічного розвитку особистості / С. Жуков // Збірник наукових праць

- Уманського державного педагогічного університету. - 2011. - Ч. 2. - С. 101- 109.
- 17.Зайченко І.В. Історія педагогіки: в 2-х кн.: [нав. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / І.В. Зайченко. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – Кн. 1: Історія зарубіжної педагогіки. – 2010. – 624 с.
- 18.Історія педагогіки / [О.В. Попова, Т.П. Танько, Г.В. Троцько]; за заг. ред. Г.В. Троцько. – Харків, 2008. – 545 с.
- 19.Казмерчук І. Естетичне виховання дошкільників засобами природи / І. Казмерчук, М. Федорова// Інноваційний досвід педагогів дошкільної та початкової освіти Житомирщини зб. наук.- метод. пр. / за заг. ред. В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник. - Житомир, 2012. – С. 107-110.
- 20.Ковальчук К.І. Музейна педагогіка. Формування у дітей ціннісного ставлення до живопису. // Дошкільне виховання. - 2006. - № 12.
- 21.Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі. Методичний посібник / С. В. Коновець. – К., 2000. – 79 с.
- 22.Кривошея Т.М. Педагогічні умови реалізації взаємозв'язку розумової та естетичної діяльності молодших школярів у процесі вивчення математики // Молодий вчений. - № 5.2. (57.2). – травень, 2018. – С.93 -99.
- 23.Крутій К.Л. Інтеграція в дошкільній освіті як інноваційне явище, або Що треба знати про інтеграцію // Дошкільне виховання. – 2018. - № 7. С.2-7.
- 24.Крутій К.Л., Кузьма І.І. Діагностика виховних стратегій батьків дитини дошкільного віку щодо попередження проявів девіацій / Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід: монографія / О. Янкович та ін. – Тернопіль: Осадца Ю.В., 2018. С.19-28.
- 25.Левчук Л.Т. Основи естетики: Навч.посіб. / Л.Т.Левчук, О.І. Оніщенко. – К.:Вища школа, 2005. – 271с.

- 26.Ликова І. О. Кольорові долоньки: програма худож. виховання, навчання й розвитку дітей 2–6 р. / І. О. Ликова. Харків: Веста; Ранок, 2007. 128 с.
- 27.Любчак Л.В. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: методичні рекомендації до проведення лабораторних та практичних занять для студентів денної та заочної форм навчання напряму підготовки 6.010101 «Дошкільна освіта» / Л.В. Любчак. – Вінниця: Нілан ЛТД, 2014. – 42 с.
- 28.Макаренко А. С. Методика виховної роботи / А. С. Макаренко. – Київ : Рад. школа, 1990. – 366 с.
- 29.Макаренко С. І. Збагачення словника дітей 5-го року життя в процесі образотворчої діяльності: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Макаренко Світлана Іванівна; ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2010. 21 с. 56.
- 30.Малишева Ю. Дивовижний світ Марії Приймаченко: спецвипуск. Дит. садок. 2011. № 21/22. С. 57.
- 31.Марченко Є. М. Перцепція музичного мистецтва як базова основа музико терапії. Проблеми гуманітарних наук: зб. наук. пр., 2011. Вип. 27. С. 126–138.
- 32.Масол Л. М. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1-2 класах на засадах компетентнісного підходу» / Людмила Масол. – Київ : Генеза, 2019. – 208 с.
- 33.Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Серія «Мистецтво» /за ред. Л.В.Старовойт, Л.М.Ліхіцька. – Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2018. - 225с.
- 34.Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі: підручник / Г. В. Сухорукова, О. О. Дронова, Н. М. Голота [та ін.]; за заг. ред. Г. В. Сухорукової. Київ: Слово, 2010. 373с.

- 35.Оніщенко О. І. Естетичний потенціал фізіологічних почуттів: теоретичний аналіз та художня інтерпретація / О. І. Оніщенко // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. - 2013. - Вип. 12. - С. 188-198.
- 36.Петрова Т.И. Підготовка и проведення театралізованих ігор в детському саду: розробки занять для всіх вікових груп з методическими рекомендаціями / Т.И. Петрова, Е.Л. Сергеева, Е.С. Петрова. – М.: Школьная Пресса, 2003. – 128 с.
- 37.Плазовська Л. В. Декоративне мистецтво в практиці вчителя образотворчих дисциплін: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ: Кондор, 2014. 258 с.
- 38.Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т.І.Поніманська. - К.: «Академвидав», 2006. - 456 с. (Альма-матер).
- 39.Програма розвитку дитини «Українське дошкілля» / О.В.Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 264 с.
- 40.Програма розвитку дитини дошкільного віку «Впевнений старт» / О. О. Андрієтті, О. П. Голубович, О. П. Долинна [та ін.]. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 104 с.
- 41.Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості». Тернопіль: Мандрівець, 2013.72 с.
- 42.Романовська Д.І. Методи та прийоми стимулювання творчої активності / Д.І. Романовська // Психолог.– 2006. – Вип. 11. – С.13 – 16.
- 43.Русова С.Ф. Дошкільне виховання / С.Ф. Русова. – Катеринослав: Укр.вид.в Катеринославлі, 1918. – 264 с.
- 44.Савченко Н. С. В. О. Сухомлинський про роль естетичного виховання у процесі становлення особистості / Н. С. Савченко // Наукові записки КДПУ. – Серія: Педагогічні науки. – 2003. – Вип. 52, Ч. 1. – С. 209–213.

45. Соняшник: комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку від 02.07.2013 р. № 1/11-10788 / Л. В. Калуська. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 144 с.
46. Спадщина А.С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності: До 120-річчя від дня народження: Біобібліографічний покажчик / Укл.: З.М.Горова, І.В.Сенча, О.І.Борисенко; Худож. оформл.: І.В.Сенча. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. – 104 с.
47. Спінєєва О.В. Естетичний досвід як накопичення естетичних переживань / О. В. Спінєєва // Духовність особистості. - 2012. - Вип. 2. - С. 160-166.
48. Старовойт Л.В. Художньо-творчий розвиток молодших школярів у процесі трудового навчання / Л.В. Старовойт // Scientific Journal «Science Rise» Pedagogical Education. – Kharkiv, 2016.-№ 3/5(20). –Р.58-63.
49. Сухомлинський В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – изд. 2-е. – Киев : Рад. школа, 1972. – 243 с.
50. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – Київ : Рад. школа, 1976. – 654 с.
51. Тарасенко Г.С., Голюк О.А., Кривошея Т.М. Практикум з теорії та методики виховання: Навчально-методичний посібник. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – 392 с. (24,37 д.а., авторські – 8,1 д.а.).
52. Тодосієнко Н. Л., Казьмірчук Н .С., Мальов С. В. Шляхи формування естетичного сприймання молодших школярів засобами українського фольклору. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наук. праць Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. Вип. 51. С. 43-47.

- 53.Торшилова Е. М., Морозова М.А. Развитие эстетических способностей детей 3-7 лет: (Теория и диагностика) 2. изд., перераб. и доп. – Екатеринбург: Деловая кн., 2001. – 140с.
- 54.Ушинський К.Д. Вибрані твори у 2т. - К.: Педагогіка, 1976. - Т.1. - 124 с.
- 55.Шевчук А. Дні мистецтва в дитсадку / А. Шевчук // Дошкільне виховання. — 2008. — № 2. — С. 20-21.
- 56.Шишкевич, А. В. Організація гурткової роботи художньо-естетичного спрямування для дітей дошкільного віку: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» / А. В. Шишкевич; наук. керівник к.пед.н., доцент Т. М. Голінська; Міністерство освіти і науки України; Херсонський держ. ун-т, Педагогічний ф-т, Кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти(секція початкової освіти). – Херсон : ХДУ, 2020. – 68 с.
- 57.Шкаріна Л. Ф. Шлях до мистецтва: ознайомлення дітей з творами живопису / Л. Ф. Шкаріна // Дошкільне виховання. -1992. - № 1. - С. 8-9.
- 58.Шульга Л. М. Барвиста радість (Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання) / Л. М. Шульга. -Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2007. -280 с.
- 59.Шутіна Ж.Б. Виховання духовності дитини в дошкільному закладі театральньо-креативного напрямку / Ж.Б. Шутіна // Нива знань. - Дніпро, 2008. — № 4. — С. 26-27.
- 60.Яновський М.І. Психологічний вплив мистецтва на людину // Практична психологія та соціальна робота, 2005. - №4. - С.19-22.

5. Опишіть ваше особистісне ставлення до мистецтва (чи вмісте, любите малювати, чи цікавитеся сучасними художниками, відвідуєте виставки) власно цікавлюся, вивчаю мистецтво через інтернет та виставки.

6. Оцініть свій рівень художньо-естетичного смаку 5 з 10

7. Використання яких засобів сприятиме кращому формуванню художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку?

8. Чи залучаєте Ви батьків до проведення спільних заходів щодо естетичного виховання та формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку? Так

9. Чи відвідують діти Вашого класу додаткові гуртки естетичного спрямування? Так

10. Чи використовуєте Ви на уроках образотворчого мистецтва мультимедійні технології? що саме? Презентації, відео, аудіо, інтернет.

11. Чи проводите Ви роботу з самовиховання, саморозвитку власного художньо-естетичного смаку?

Дякуємо за відповіді!

Анкета з метою визначення рівня естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку

запропонована вчителям початкової школи, задля з'ясування їх готовності реалізовувати художньо-естетичне виховання

1. Як Ви розумієте поняття «художньо-естетичний смак»? Здатність відчувати естетичну цінність мистецтва та творити власну навчальну діяльність.

2. Назвіть 3-4 якості, які свідчать про сформованість художньо-естетичного смаку у дітей молодшого шкільного віку Сприймають твори мистецтва, розуміють їх естетичну цінність, відчувають емоції, проявляють інтерес до творчості.

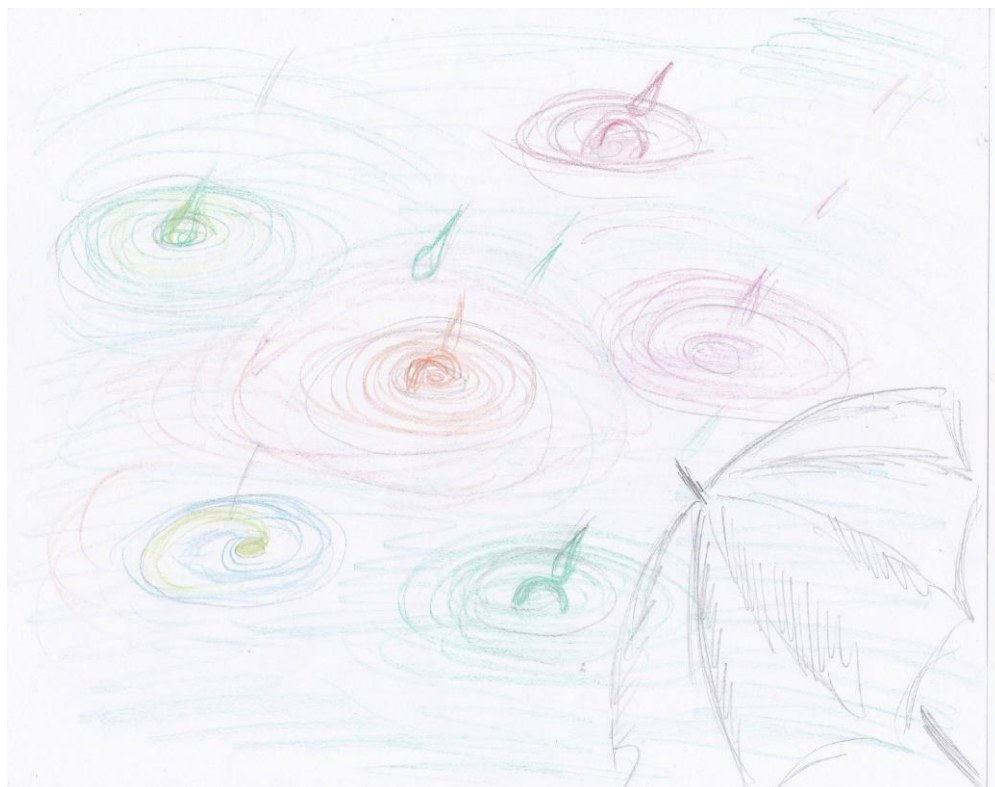
3. Які ознаки (рисні) сформованості художньо-естетичного смаку формуються на уроках образотворчого мистецтва, а які формуються в процесі накопичення власного досвіду? Сприймають твори і їх смак, відчувають емоції.

4. З якими труднощами (перепонами) Ви стикаєтесь під час роботи з формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку у навчальній діяльності? _____

5. Якою мірою вирішується проблема формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку під час навчального процесу? Вирішується успішно / достатньо, не вирішується достатньою мірою, зовсім не вирішується частково

ДОДАТОК Б

**Власний малюнок за програмовим музичним твором композитора М.
Шух. «Весняні передзвони»**

«Проаналізувати пейзаж І. Левітана «Березовий гай»»

І. Левітан «Березовий гай»

Перед собою я бачу ліс, в якому ростуть берізки. Від картини віє теплом і радістю. Це автору вдається досягти завдяки його неповторній техніці письма, в даному випадку, важливу роль зіграли багата палітра кольорів, та гра світла і тіні. Дуже контрастно поєднуються яскраво зелені відтінки кольорів трави та гра світла на білих стовбурах беріз. Ліс живе. Відчувається його свіжий подих, щебетання птахів. Художник вміло передає рух теплих променів сонця. Картина Левітана випромінює енергію добра і оптимістичність.

ДОДАТОК В**Методика опитування «Інтерв'ю»**

1. Чим ти полюбляєш займатися у вільний час?
2. Чи любиш ти малювати?
3. Ти любиш створювати власні картини чи розфарбовувати уже готові?
4. Як часто ти малюєш вдома? (раз в день, раз на тиждень, раз на декілька тижнів)
5. Якими матеріалами ти користуєшся під час малювання: кольоровими олівцями, фломастерами, фарбами?
6. Які гуртки чи секції ти відвідуєш і вільний від школи час?
7. Чи є у тебе такий власне створений виріб, яким ти пишаєшся? Розкажи про нього.
8. Чи хтось з батьків у тебе гарно малює, співає? Хто з тобою вдома любить малювати, співати?
9. Чи відвідуєш ти виставки, музеї, театри?
10. Окрім малювання яким ще видом рукотворної діяльності ти любиш займатися вдома? (аплікація, вишивка, орігамі)
11. Яких художників ти знаєш?
12. Які картини цього художника тобі подобаються?

ДОДАТОК Д

Методика «Мій настрій у кольорі».

